

דוח מחקר
יוני 2023

בין תורה לפרנסה

מעבר של גברים חרדים

מ"כוללים" לשוק העבודה

גבריאל גורדון

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

דוח מחקר
בין תורה לפרנסה
מעבר של גברים חרדים
מ"כוללים" לשוק העבודה

גבריאל גורדון

יוני 2023

From Learning to Earning:
Ultra-Orthodox Men Transition from the Kollel to the Labor Market
Gabriel Gordon

עריכת הטקסט: תמר שקד
עיצוב הסדרה והעטיפה: סטודיו תמר ברדיין
ביצוע גרפי: אירית נחום

מסות"ב: 9-428-519-965-978

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), 2023
נדפס בישראל, תשפ"ג/2023

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טל': 02-5300888
אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:

החנות המקוונת: www.idi.org.il/books
דוא"ל: orders@idi.org.il
טל': 02-5300800

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חינם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

המכון הישראלי לדמוקרטיה

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי א־מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפוח שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא זוכה פרס ישראל לשנת תשס"ט על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

תוכן העניינים

7	תקציר
9	פרק 1. רקע וספרות
14	פרק 2. אוכלוסיית המחקר, נתונים ומתודולוגיה
20	פרק 3. קבוצה I: לא למדו כלל בישיבות גדולות או ב"כוללים"
27	פרק 4. קבוצה II: למדו בישיבה גדולה או ב"כולל" ועזבו
36	פרק 5. קבוצה III: לומדים כיום בישיבה או ב"כולל"
42	פרק 6. לימודים בישיבה או ב"כולל" בחלוקה לזרמים
44	סיכום
46	נספחים
72	רשימת המקורות

ת ק צ י ר

בעולם החרדי היציאה מעולם הישיבות הגדולות וה"כוללים"¹ והמעבר לעולם התעסוקה הם שלב מורכב מבחינה תרבותית וחברתית. מחקר זה מפנה את תשומת הלב להבדלים בין גברים שגדלו במשקי בית חרדיים² העושים את המעבר הזה בשלבים שונים בחייהם. המחקר מצביע על פערים ניכרים בהקשר של השתלבות בהשכלה גבוהה ובתעסוקה בין שלוש קבוצות עיקריות שנבדקו:

(1) לא למדו כלל בישיבה גדולה או ב"כולל";

(2) למדו בישיבה גדולה או "כולל" ועזבו. קבוצה זו חולקה אף היא לשלוש תתי-קבוצות בהתאם לגיל העזיבה (עד גיל 25, 26-30 ו-31-40);

* אני מודה לצוות הנגשת המידע של הלמ"ס: ג'וליה וידר, סיגלית מזא"ה, ענת כץ, רבקה אזולאי, עדן בוגנים, יפעת קלופשטוק ורבקה קריגר, וכן לצוות חדר המחקר על הסיוע והליווי בקבלת הנתונים ששימשו אותי במחקר זה. כמו כן, אני מודה לפרופ' קרנית פלוג, פרופ' סוזי נבות, עו"ד שלומית רביצקי טור-פז, ד"ר גלעד מלאך, ד"ר לי כהנר, ד"ר דנה בלאנדר, נעם זוסמן, אברהם זופניק, ד"ר אפרת דרסלר וכפיר בץ על ההערות המועילות.

1 הישיבות הגדולות הן מוסדות על-תיכוניים חרדיים שבהם לומדים גברים חרדים רווקים מגיל 17-18 ועד נישואיהם. "כולל" הוא הישיבה שבה לומדים ה"אברכים", שהם התלמידים הנשואים ובעלי המשפחות. המוסד התיכוני לבנים חרדים נקרא "ישיבה קטנה".

2 משק בית הוגדר "חרדי" אם מעל מחצית הילדים בו למדו בישיבה חרדית קטנה (המקבילה לתיכון).

(3) למדו בישיבה וב"כולל" עד הגיעם לגיל 40 (בין שהמשיכו בלימודיהם לאחר מכן ובין שעזבו).

מעבר להבדלים בהשכלה ובתעסוקה החלוקה לקבוצות אלו משקפת עוד הבדלים מהותיים ביניהן – בדפוסי הילודה ובשיעור הפרטים המזהים עצמם כחרדים. ככל שפרט קשור פחות לעולם הישיבות והכוללים, כך גובר הסיכוי שיהיו לו פחות ילדים והוא פחות יזהה עצמו כחרדי.

ניתוח של הקבוצה הראשונה מלמד על הימצאותה בתווך בין הזרם החרדי המרכזי לבין חברת הגברים היהודים שאינם חרדים, הן ברמת ההשכלה והן בכושר ההשתכרות.

בכל הנוגע לקבוצה השנייה – ממצאי המחקר מלמדים כי רוב גדול מהלומדים שעזבו את ה"כולל" מצטרפים לשוק העבודה, וששלוש תתי-קבוצות של העוזבים (המחולקות לפי גיל העזיבה) שיעורי התעסוקה גבוהים, ודומים בין הקבוצות, לאחר עזיבתם. ואולם המחקר מצביע על פערים משמעותיים בין העוזבים עד גיל 30 לבין העוזבים בשנות ה-30 לחייהם הן בכושר ההשתכרות והן בסיכוי לרכוש השכלה גבוהה (לטובת העוזבים המוקדמים). עם זאת, העוזבים המוקדמים ביותר (שעזבו עד גיל 25) נוטים יותר לרכוש הכשרה מקצועית (מתואר אקדמי) וסיכוייהם לנשור מהאקדמיה גבוהים לעומת העוזבים המאוחרים יותר.

מבט על הקבוצה השלישית, שבה הגברים נשארים ב"כולל" עד גיל 40 לפחות, מלמד כי עול הפרנסה נופל בעיקר על נשות הלומדים, בייחוד בצעירותם כאשר רוב הגברים לא נמצאים כלל בשוק העבודה. אך עם ההתקדמות בגיל החלוקה בעול הפרנסה גוברת, ויותר אברכים יוצאים לעבוד בעודם ב"כולל". אלא שכושר השתכרותם נמוך מאוד, משום שכישוריהם הרלוונטיים לשוק העבודה נמוכים (הון אנושי שאינו מותאם לשוק העבודה וניסיון עבודה מוגבל).

ממחקר זה עולה גם אינדיקציה לקיומו של סכום הכנסות מינימלי למשפחה מעבודה שמאפשר קיום אורח חיים חרדי המסתפק במועט מתוך הקדשת החיים ללימוד תורה. הממצאים מראים כי סך ההכנסות מעבודה במשק הבית המתוקנן למספר נפשות סטנדרטיות נשאר קבוע בקרב הקבוצה השלישית במשך כל התקופה הנסקרת (מגיל 25 ועד 40), לעומת עלייה בהכנסות המתוקננות מעבודה בקרב משקי בית של חרדים שעזבו את ה"כולל".

רקע וספרות

בינואר 1951 כתב בן־גוריון: "על יסוד סעיף 12 בחוק שירות הביטחון שחררת בחורי הישיבה מחובת השירות הסדיר, שחרור זה חל אך ורק על בחורי הישיבה העוסקים בפועל בלימוד תורה בישיבות, וכל עוד הם עוסקים בלימוד תורה בישיבות".³ בתקופה זו היה מדובר בשחרור מהצבא של כמה מאות בחורי ישיבות; אך מאז ועד היום מספר הלומדים זינק באופן חסר תקדים לכ־170 אלף לומדים בישיבות גבוהות וב"כוללים" (נכון לפרסומי הלמ"ס המעודכנים), ומספר הלומדים ושיעורם באוכלוסייה מוסיף לגדול בעיקר בשל שיעורי הילודה הגבוהים בחברה החרדית בהשוואה לאוכלוסייה הכללית (חליחל, 2017; גורדון, 2022; מלאך וכהנר, 2022).

הישיבות החרדיות הן מוסד מרכזי בעולם החרדי, שכן החברה החרדית דוגלת בחיים רוחניים שבמסגרתם לימוד תורה ושמירה על חיי תורה ומצוות הם ערך עליון. לאחר לימודיהם בישיבות קטנות (גיל תיכון) רוב הגברים החרדים ממשיכים לישיבות גדולות ול"כוללים" במטרה להקדיש חלק משמעותי מחייהם ללימוד תורה. בצד החשיבות הרבה שהחברה החרדית מייחסת ללימוד תורה (היון, 2019), השהות בישיבה או ב"כולל" גובה מחיר כלכלי, משום שלומדים רבים אינם משתתפים בכוח העבודה ובמקרים לא מעטים משקי בית מסתמכים על קצבאות ממשלתיות והעברות בין משקי בית (לוונטל, גורדון ומלאך, 2022).⁴ ככל שעוברות השנים החלק של החרדים באוכלוסייה גדל, וכך גם מורגשת יותר ההשפעה על כלכלת ישראל.

כבר כמה עשורים שהחברה החרדית מאופיינת כ"חברת הלומדים" (פרידמן, 1991), וכאשר גבר חרדי מתלבט אם לעזוב את הישיבה או את ה"כולל" למען

3 ארכיון בן־גוריון, חיק ההתכתבות 1951.

4 העברות למשקי בית כוללות בין היתר סיוע כספי למשפחה ולאחרים, מזונות ומתנות כספיות, כגון מתנות לאירועים משפחתיים (רגב, 2014).

פרנסת המשפחה, הוא צפוי להיתקל בחסמים דתיים-השקפתיים (כהן, 2005),⁵ המיתרגמים גם לחסמים קהילתיים. תפיסות אלו הובילו להתמקדות בלימוד תורה ולהסתגרות בישיבות וב"כוללים" ולהימנעות מיציאה לעבודה, כך שעם השנים מציאות זו יצרה משבר כלכלי ועוני חמור בחברה החרדית (גוטליב, 2007; שטייר ולוין 2013; קסיר (קלינר) וצחור־שי, 2017).

המחסור במשאבים כלכליים וחיי העוני, בצד הקיצוץ בקצבאות הילדים (גוטליב, 2007), הובילו בשני העשורים האחרונים לעלייה חדה בשיעור החרדים שבחרו לצאת לעבוד (טרכטינגוט, 2014), במיוחד בקרב הצעירים (רגב, 2017). בניסיון לסייע לגברים חרדים להשתלב בעולם התעסוקה, ממשלות ישראל נקטו פעולות דוגמת הנהגת פטור חד־פעמי משירות צבאי לבני 22 ומעלה, "ריקון הבריכה"⁶ והורדת גיל הפטור ל-24.⁷ מהלכים אלה תרמו לירידה מסוימת בסיכוי של גברים חרדים בני 23 ללמוד בישיבה,⁸ ובמקביל לעלייה בסיכוי שלהם לעבוד – ב־4 נקודות אחוז (זוסמן וזופניק, 2021). נוסף על כך, בשנים 2013–2015 עלה שיעור התעסוקה בקרב כלל החרדים בכ־5 נקודות אחוז.⁹ מחקר שהתפרסם בסמוך לכתיבת מחקר זה מצביע על מגמה חיובית של השתלבות בשוק העבודה וכן על שילוב לימודים ב"כולל" עם תעסוקה בקרב השנתונים הצעירים ביחס לשנתונים המבוגרים יותר (זוסמן וזופניק, 2022).

אציין שלא כל החרדים ממשיכים ללמוד ב"כוללים". אומנם חרדים אלו שאינם ממשיכים בלימודיהם ב"כולל" מצליחים לשפר את מצבם בכמה ממאפייני ההשכלה ובתעסוקה לעומת החרדים שהמשיכו ללמוד ב"כולל", אך עדיין קיימים פערים משמעותיים בהישגיהם בהשוואה לאוכלוסייה היהודית הלא־חרדית בישראל. אחת הסיבות המרכזיות לפערים אלה היא שאין בידיהם הכלים

5 לדוגמה, השקפה שהעיסוק בתורה פוטר מיציאה לעבודה; תפיסת ההחלטה לא לצאת לעבודה כעמידה בניסיונות; אימוץ חובה להתגונן מפני השפעות מהחברה המערבית; וציות להוראות רבנים.

6 דחינו פטור חד־פעמי משירות צבאי לגברים חרדים שהיו בני 22 ומעלה.

7 כלומר, גיל הפטור משירות בצה"ל כאשר מגיל זה ניתן להשתלב בשוק העבודה.

8 כ־6 נקודות אחוז עד לשנת 2015.

9 ראו "מעקב אחר יעדי תעסוקה ממשלתיים", הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הנדרשים לרכישת השכלה לא־תורנית – ולראיה, שיעורי הנשירה מלימודים אקדמיים גבוהים יחסית – ולהשתלבות מוצלחת בשוק העבודה (קרלינסקי, 2021).

אפיק מרכזי להשתלבות בתעסוקה הוא ההשכלה הגבוהה. ואכן, בעשורים האחרונים הוקמו מסלולים ייחודיים במטרה להקנות לחרדים המבקשים להשתלב בתעסוקה את הכלים הרלוונטיים לכך. ואולם בוגרי מוסדות אלו מתמודדים עם בעיות אחדות, כגון חוסר רצון של מעסיקים לקלוט עובדים חרדים על רקע הרמה של בוגרי המוסדות הייעודיים וכן הקושי בהסתגלותם לסביבת עבודה חילונית. חרדים רבים גם בוחרים לעסוק במקצועות ששוק העבודה רווי בהם, כגון משפטים ומינהל עסקים. כל אלה מערימים קשיים על קליטתם בשוק העבודה (מלאך, 2014).

בניסיון לאפיין מיהם החרדים הבוחרים לעזוב את ה"כוללים", ניתוח המבוסס על סקר לפי הציר שמרנות־מודרניות בקרב החברה החרדית מלמד כי ככל שפרט מזדהה יותר כמודרני, כך סביר יותר שיצא לעבוד; לעומת זאת, ככל שהוא מזדהה יותר כשמרן, כך גובר הסיכוי שפרט זה יהיה אברך (כהנר, 2020).

אך האם ישנה תכלית להקדשת החיים ללימוד תורה מעבר לערך הלימוד כשלעצמו? גישה אחת דוגלת בזמניות השהות ב"כולל" וגורסת שנוסף לעצם הלימוד, ישנה מטרה נלווית של הקניית כלים ללומד על מנת שיעסוק בהוראה או ישמש בתפקיד רב או מנהיג בסיום תקופת הלימודים. לפי גישה אחרת, הלימוד ב"כולל" אינו מוגבל בזמן ומצופה מגבר חרדי להקדיש את כל חייו ללימוד תורה (Schiffman and Finkelman, 2014).

החרדים העוזבים את ה"כולל" ויוצאים לעבוד רואים גם הם בלימוד תורה דרך חיים. בד בבד ניתן להצביע על פערים בין הזרמים בגישתם לסוגיית היציאה לעבודה.

ככלל, חסידיים נוהגים פחות לשבת ב"כולל" וללמוד תורה במשך שנים רבות, והם יוצאים לעבודה בגילים מוקדמים יחסית (לעיתים לאחר נישואיהם). החינוך החסידי דוגל בכך שאם המציאות הכלכלית כופה יציאה לעבודה, אזי "פְּשׁוּט

נבלה בשוק ונטול שכן, ולא תאמר כהן אני ואדם גדול (תלמיד חכם) אני".¹⁰ כמו כן, היות שחסידיים רואים בלימוד תורה דרך להעמקת האמונה יותר מעיסוק אינטלקטואלי, היציאה לעבודה, שגם היא דרך לחוות חוויות חיוביות, יכולה לשמש חלק מהחיים הדתיים. המשמעות היא שבקרב הזרם החסידי ישנה לגיטימציה דתית רחבה יחסית לעזוב את ה"כולל" ולצאת לעבוד, אם החסיד אינו מצליח בלימודים או מסתפק בלימודיו עד כה, אפילו בגיל צעיר.

לעומת זאת, הליטאים רואים בלימוד תורה אתגר אינטלקטואלי דתי שאין לו תחליף, ולכן גם אם הלומד לא מרגיש זיקה ללימודיו, עליו להתייחס לכך כחובה דתית. המשמעות של גישה זו היא לגיטימציה מוגבלת להחלטה לעזוב את ה"כולל" ולצאת לעבוד.

הזרם הספרדי מתאפיין בשילוב של שתי הגישות. מצד אחד ספרדים רבים משתלבים בישיבות ליטאיות ומנסים לחקות את הדפוסים המקובלים בהן, מצד שני הם משולבים יותר בחברה הכללית, ולכן היציאה לעבודה אינה נתפסת באופן שלילי כמו אצל הליטאים (טרקטינגוט, 2014).

כאמור, בשנים האחרונות מתרחשים שינויים ב"כוללים" החרדיים הבאים לידי ביטוי ביציאה הולכת וגוברת לשוק העבודה. שיעורי הנשירה משיבות חרדיות שמרניות במגמת עלייה, והם מעידים על שינויים מהותיים המתרחשים בעולם החרדי, אף שהמסד החרדי מנסה להתנגד להם ולהביא להיפוך במגמה זו (חקק, 2011). סיבות אפשריות לשינויים אלו בעולם החרדי קשורות לצורך בפרנסה וכן לחשיפה של צעירים חרדים "לעולם הגשמי" ולתרבות השפיע אשר תורמת לתופעת הנשירה מהישיבות (חקק, 2005).

מחקר זה מפנה את הזרקור אל תקופת הלימוד ב"כולל", אל התקופה שלאחר היציאה מה"כולל" וכן אל התקופה של כניסה לעולם התעסוקה. לשם כך הוא מנתח ניתוח כמותני של מאגרי מידע המכילים נתונים על הישיבות הגדולות וה"כוללים", בצד מאגרי מידע נוספים, ובעיקרו עוסק בהיבטים הכלכליים של הלימודים בישיבות וב"כוללים". המחקר כולל ניתוחים ומיפויים חדשניים אשר

לא בוצעו בעבר ואשר מאפשרים היכרות טובה ומעמיקה יותר עם החברה החרדית בהיבטים כלכליים-חברתיים.

מטרת המחקר היא לבחון את ההשתלבות בתעסוקה ובהשכלה בקרב גברים שגדלו במשקי בית חרדיים מתוך חלוקתם לקבוצות לפי עוצמת הקשר לעולם הישיבות וה"כוללים". המחקר עשוי לסייע במיפוי קבוצות בקרב גברים חרדים עם נטייה ופוטנציאל להשתלב בתעסוקה איכותית, במטרה להשקיע משאבים לעידוד השתלבותם.

אוכלוסיית המחקר, נתונים ומתודולוגיה

אוכלוסיית המחקר מורכבת מכלל הגברים שנולדו בשנים 1977-1995 ולמדו בישיבות חרדיות קטנות (המקבילות ללימודים תיכוניים בחברה הכללית).¹¹ המחקר עקב אחר פרטים אלו מגיל 20 ועד הגיל שאליו הגיעו בשנת 2021, או גיל 40 – המוקדם בהם.¹²

מקורות המידע שיתוארו להלן אפשרו מעקב אחר מצבם התעסוקתי (של הפרטים ושל בנות זוגם) או אחר רישום במוסד להשכלה גבוהה או מוסד על-תיכוני אחר, בצד רישום (או חוסר רישום) בישיבה גדולה או "כולל" לכל אורך התקופה הנסקרת.¹³

המחקר התבצע בחדר המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה באמצעות מיזוג של מאגרי מידע מכמה מקורות:¹⁴ מידע על הלומדים בישיבות התקבל מקובץ תלמידים במוסדות תורניים שנמצא בפיקוח של משרד החינוך (נתונים אלה קיימים לשנים 1997-2021).¹⁵ נתונים דמוגרפיים התקבלו ממרשם האוכלוסין של משרד הפנים, ומידע על תעסוקה ופעילות בשוק העבודה התקבל מקובצי שכירים ועצמאים של רשות המיסים בישראל. מידע על השכלה על-תיכונית (שאיננה תורנית) התקבל משני מקורות – המועצה להשכלה גבוהה ומשרד העבודה.

- 11 ראו רגב וגורדון (2021) לפירוט על המתודולוגיה של זיהוי ישיבות קטנות חרדיות.
- 12 לדוגמה, עבור פרט שנולד ב־1990 המעקב הוא עד גיל 31 בלבד ולא עד גיל 40, כיוון שקיימים נתונים עד 2021.
- 13 אין אפשרות לעקוב אחר הכנסות לא מדווחות. במחקר של לוונטל, גורדון ומלאך (2022) הוערך כי שיעור של 9% מהגברים החרדים אינם מדווחים על תעסוקתם.
- 14 זהות הפרט בחדר המחקר של הלמ"ס היא פיקטיבית כדי לשמור על פרטיות.
- 15 ראו נספח 1 המחאר בעיות של נתונים חסרים בקבצים אלה ואת הדרך להתגברות על הבעיה.

אוכלוסיית המחקר חולקה לשלוש קבוצות עיקריות: חרדים שלא המשיכו ללמוד בישיבה גדולה (לאחר גיל תיכון); חרדים שהמשיכו לישיבה גדולה או "כולל" ועזבו, וקבוצה זו חולקה אף היא לשלוש תתי-קבוצות בהתאם לגיל העזיבה (עד גיל 25, 26-30 ו-31-40); וחרדים שהמשיכו לישיבה גדולה או "כולל" וכיום עדיין לומדים או שלמדו עד גיל 16.40¹⁶ לוח 1 מציג את שיעורה של כל אחת מהקבוצות מתוך אוכלוסיית המחקר.¹⁷

לוח 1
התפלגות אוכלוסיית המחקר:
חרדים ילידי 1977-1995

11%	ללא ישיבה/כולל	I
40%	למדו בישיבה/כולל ועזבו בהם:	II
21%	עזבו עד גיל 25	
11%	עזבו בגילים 26-30	
8%	עזבו בגילים 31-40	
49%	לומדים בישיבה/כולל	III
115,696		סך אוכלוסיית המחקר ¹⁸

16 הפרטים שויכו לפי השנה האחרונה שבה הם רשומים בכולל. לדוגמה, פרטים שעזבו את הכולל, ובינתיים חזרו ונשארו בכולל, יסווגו בקבוצת ה"נשארים".

17 נספח 2 מציג את ההתפלגות של "האוכלוסייה המבוגרת" מתוך אוכלוסיית המחקר, כדי לקבל תמונה טובה לגבי ההתפלגות של האוכלוסייה החרדית לפי קבוצות המחקר "בטווח הארוך".

18 כאמור, עבור אוכלוסיית המחקר בוצע מעקב עד לגיל 40 (או עד הגיל שאליו הגיעו בשנת 2021), ולכן על כל פרט יש מספר תצפיות. לפירוט מספר התצפיות בכל גיל ראו לוח נ-1 בנספח.

נוסף לניתוח של דפוסי הרישום לישיבות בקרב החרדים בכלל, המחקר מיפה את דפוסי הרישום לישיבות לפי זרמים. לוח 2 מתאר את ההתפלגות של הזרמים לפי כל אחת מקבוצות המחקר, בצד ההתפלגות הכללית לפי הזרמים.¹⁹

ממצאים אלה מלמדים כי לזרם הליטאי, שהוא 39% מאוכלוסיית המחקר, ייצוג יתר בקרב הקבוצה שעדיין לומדת בישיבות, וייצוג חסר בקבוצה שלא המשיכה לישיבה; בקרב הזרם הספרדי מתקבלת תמונה הפוכה. הזרם החסידי, שהוא שליש מהחרדים, נמצא בייצוג יתר בקרב הלומדים בישיבה שעזבו בתקופה הנסקרת.

לוח 2

ההתפלגות של קבוצות המחקר לפי זרמים חרדיים (ב-%)

לומדים בישיבה או ב"כולל"	למדו בישיבה או ב"כולל" ועזבו	ללא ישיבה	סך הכול	
49	30	27	39	ליטאים
27	42	31	33	חסידיים
20	24	38	23	ספרדים
4	4	4	4	ספרדים במוסדות ליטאיים
100	100	100	100	סך הכול

19 ראו רגב וגורדון (2021) לפירוט על המתודולוגיה שלפיה חולקו החרדים לפי זרמים.

הבדלים בין קבוצות המחקר²⁰

במחקר מוצגים שני הבדלים מהותיים ומעניינים בין הקבוצות במחקר: ההבדל הראשון הוא בשיעור הפרטים המגדירים עצמם חרדים בכל קבוצה, והשני בדפוסי הילודה בכל קבוצה.

תרשים 1 מתאר את שיעור הפרטים בכל קבוצה שהגדירו את עצמם חרדים. מידע זה התקבל באמצעות מיזוג המשתנה "הגדרה עצמית של הרמה הדתית" מסקר כוח אדם של הלמ"ס²¹ עם יוצאי הישיבות הקטנות (בדומה לשיטת האמידה אצל רגב וגורדון, 2021), ומדובר במדגם של 5%-6% בכל קבוצת מחקר שהשיבו לסקר כוח האדם של הלמ"ס ונתוניהם מוזגו עם הפרטים במחקר.

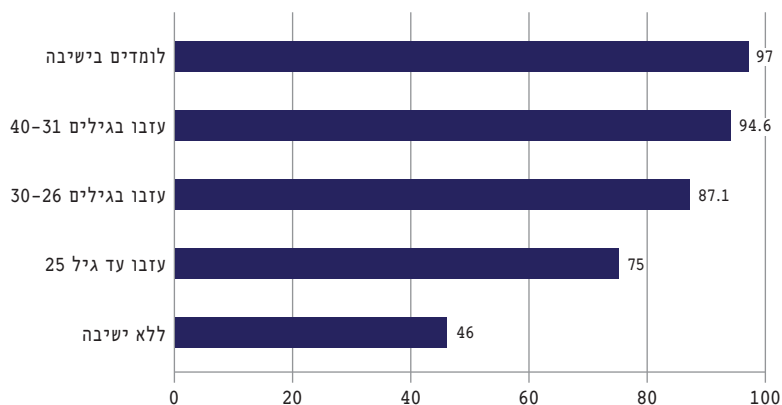
המחקר מצא מתאם חיובי וברור בין סוג הזיקה של הפרטים לישיבה (לא למדו כלל, למדו ועזבו ולומדים) לבין שיעור המגדירים עצמם חרדים. הנתונים מלמדים כי פחות ממחצית הפרטים שלמדו בישיבה קטנה אך לא המשיכו לישיבה גדולה מגדירים עצמם חרדים, בעוד כ-97% מהפרטים שעדיין לומדים בישיבה מגדירים עצמם חרדים.

20 חלוקה לפי קבוצות כפי שמחואר בלוח 1.

21 סקרי כוח אדם מהשנים 2014-2022.

חרשים 1

שיעור החרדים לפי זיקה ללימודים בישיבה, על פי הגדרה עצמית (ב-%)

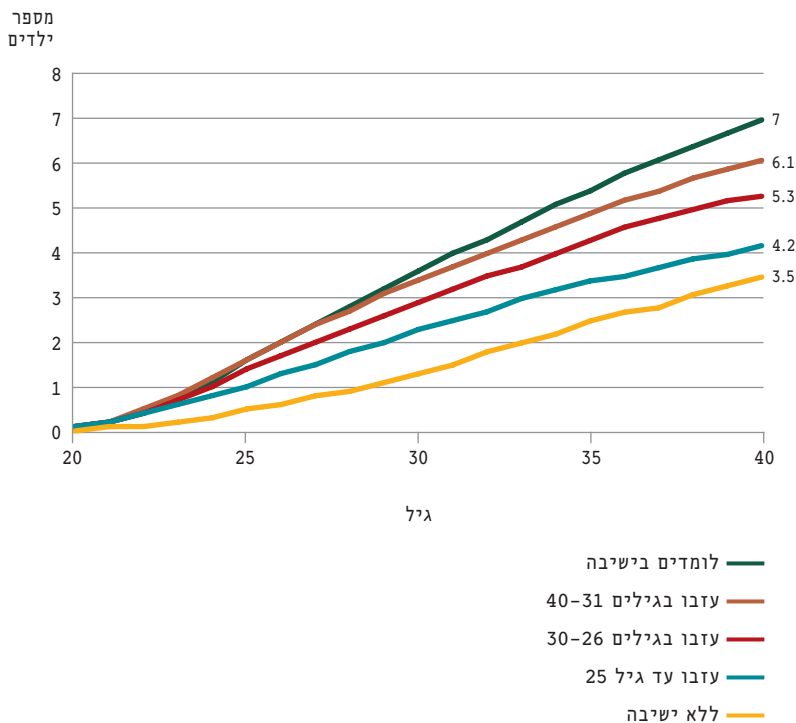

תרשים 2, המתאר את דפוסי הילודה בקבוצות השונות, מעיד אף הוא על הבדלים ניכרים ומשמעותיים בין הקבוצות. בדומה לממצא הקודם, נתונים אלו מלמדים על מתאם חיובי בין הקשר של הפרטים לישיבה ובין מספר הילדים הצפויים להם במהלך חייהם. כך לדוגמה, פרטים בגיל 40 שעדיין לומדים בישיבה הם הורים למספר כפול של ילדים לעומת פרטים בגיל 40 שלא המשיכו ללמוד בישיבות גדולות (7 לעומת 3.5 בהתאמה). נוסף על כך, פרטים שעזבו את הישיבה בשנות ה-30 לחייהם מולידים בממוצע כשני ילדים יותר מפרטים שעזבו עד לגיל 25 וכמעט ילד אחד יותר מהפרטים שעזבו בשנות ה-20 המאוחרות.²²

22 גם בבקרה על הזרם נשמר הפער במספר הילדים בין הקבוצות. ראו לוח נ-2 בנספח המתאר את תוצאות הרגרסיה.

תרשים 2

**דפוסי ילודה בקרב גברים חרדים בהתאם לזיקה ללימודים בישיבה
(מספר הילדים)²³**

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-3 בנספח.

23 תרשים נ-1 בנספח מתאר את דפוסי הילודה לפי קבוצות המחקר בקרב הנדגמים בסקר כוח אדם של הלמ"ס, המאפשר להסיר מהניחוח את הפרטים שאינם מגדירים עצמם חרדים (החיסרון בדרך זו שהיא מתארת את המגמות בקרב הנדגמים בלבד ואינה מכילה את כל האוכלוסייה). ממצאים אלה מלמדים על פערים דומים בין הקבוצות (אם כי עם ילודה גבוהה יותר כפי שהיה ניתן לצפות), כאשר מספר הילדים בקרב העוזבים עד גיל 25 והעוזבים בגילי 26-30 דומה בהיותם בגיל 40.

פרק 3

קבוצה I: לא למדו כלל בישיבות גדולות או ב"כוללים"

פרק זה מרחיב על 11% מאוכלוסיית המחקר שלא המשיכו כלל לישיבות גדולות ו"כוללים". אזכיר כי פחות ממחצית קבוצה זו מגדירה עצמה חרדית (ראו תרשים 1).

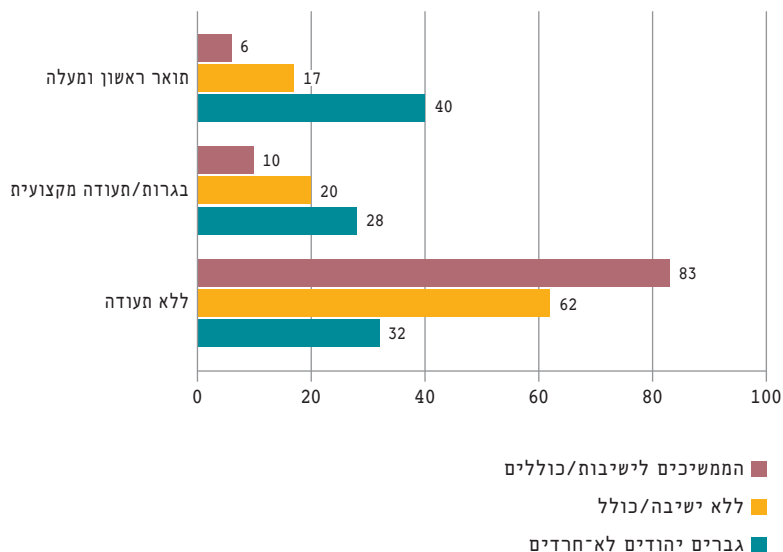
השכלה

הממצאים מלמדים כי קבוצה זו היא בעלת השכלה גבוהה יותר בהשוואה לזרם החרדי המרכזי. כך, 20% ממנה הם בעלי תעודת בגרות או תעודה מקצועית ו-17% בעלי תואר אקדמי (לעומת 10% ו-6% בהתאמה בקרב החרדים שלמדו בישיבה או ב"כולל"). לעומת זאת, שיעורי ההשכלה שלהם נמוכים בהשוואה לאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (28% ו-40% בהתאמה).²⁴

24 נחוניי ההשכלה הם עבור גילי 35 ומעלה, כדי להימנע מהטיות במחזור החיים (life-cycle bias).

תרשים 3

התפלגות ההשכלה בקרב מי שלא המשיכו ללימודים בישיבות וב"כוללים" בהשוואה ללומדי ישיבות ולאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, לפי התעודה הגבוהה ביותר (ב-%)

עוד נמצא כי שיעורי הנשירה מהאקדמיה בקרב קבוצה זו גבוהים מאוד בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים (לוח 3).²⁵ נשירה זו נובעת בין היתר מרכישה מוגבלת של כלים הנדרשים להשתלבות בהשכלה הגבוהה (קרלינסקי, 2021).

25 ההגדרה של נשירה היא רישום במוסד אקדמי (בכלל השנים עד 2016), אך נכון ל-2021 אין לפרט תעודה אקדמית.

לוח 3

שיעור נשירה מאקדמיה בקרב מי שלא המשיכו ללמוד בישיבות
וב"כוללים" בהשוואה לגברים יהודים לא־חרדים (ב-%)

שיעור נשירה	
22.5	גברים יהודים לא־חרדים
41.1	ללא ישיבה או "כולל"

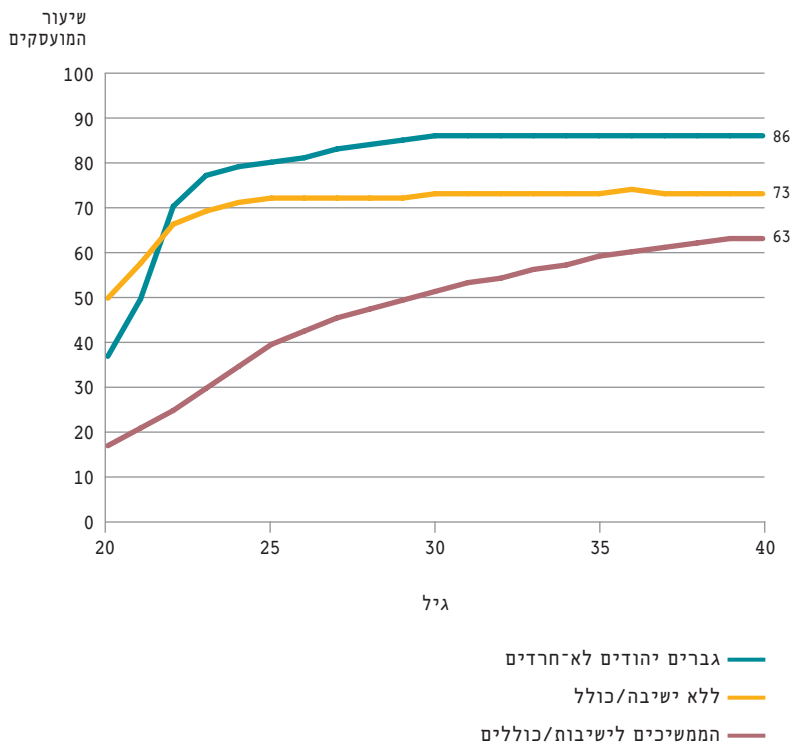
שוק העבודה

באשר לתעסוקה בקרב קבוצה זו,²⁶ הממצאים מצביעים על התייצבות של שיעור המועסקים (מגיל 30 ואילך) על כ-73%, הנמוכים בהשוואה לגברים יהודים לא־חרדים (86%), בעוד חרדים שהמשיכו לישיבות או כוללים מועסקים אף פחות לאורך כל התקופה.

26 במחקר זה פרט נחשב למועסק בשנה מסוימת אם יש לו הכנסה חיובית באותה שנה. שיטה זו היא הקרובה ביותר למתודולוגיה של סקר כוח אדם של הלמ"ס לזיהוי פרטים מועסקים. אציין כי במחקר אחר שלי (גורדון, 2022) נעשה שימוש באלגוריתם חלופי לחישוב תעסוקה, אשר מתכתב יותר עם "תעסוקה איכותית" (דהיינו, הימצאות עמוקה יותר בשוק העבודה לעומת השיטה של הכנסה חיובית כלשהי).

תרשים 4

שיעור המועסקים בקרב מי שלא המשיכו ללמוד בישיבות וב"כוללים" בהשוואה ללומדי ישיבות ולאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, לפי גיל (ב-%)

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-4 בנספח.

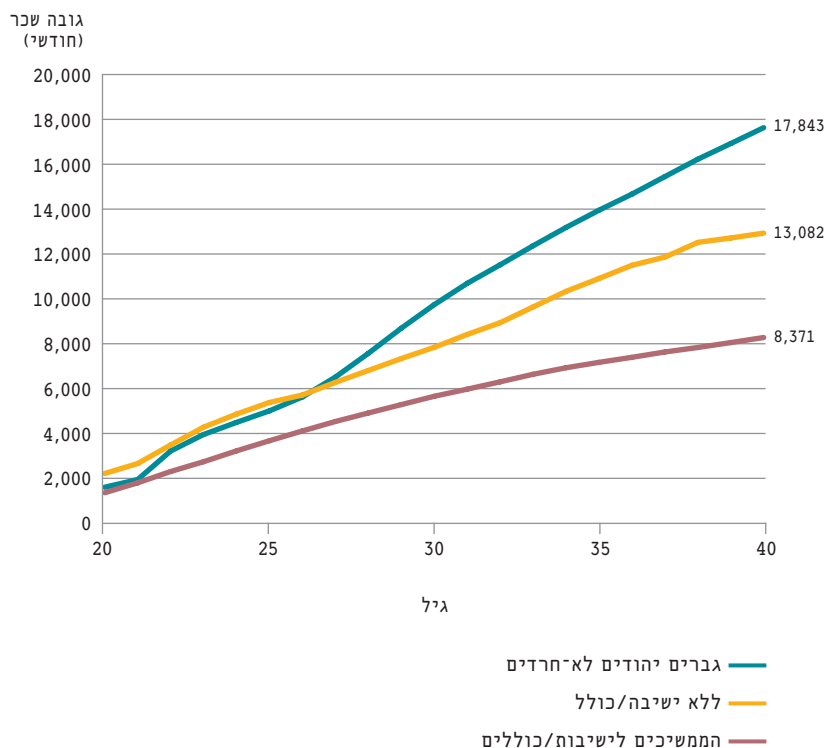
מעקב אחר כושר ההשתכרות עשוי להעיד על "המחיר" של שיעורי הנשירה²⁷ ושל השיעור הנמוך יחסית של רכישת השכלה גבוהה בהשוואה ליהודים לא-חרדים, שכן מגיל 28, הגיל שבו אקדמאים מצטרפים לתעסוקה, קצב הגידול בשכר בקרב גברים יהודים שאינם חרדים גבוה יותר משל הקבוצה הנסקרת (עד

גיל 27 ההכנסות וקצב הגידול היו דומים). בגיל 40 פער ההכנסות בין הקבוצות נאמד בכ-4,800 ש"ח במונחים חודשיים (כלומר, הכנסות הקבוצה הנסקרת הן 73% מההכנסות של יהודים לא-חרדים).

לעומת זאת, הכנסתם גבוהה מזו של החרדי הממוצע שהמשיך את לימודיו בישיבה או ב"כולל" בסכום דומה של כ-4,700 ש"ח (הכנסתם גבוהה בכ-36% מהממשיכים לישיבות/כוללים).

תרשים 5

אופק השכר בקרב מי שלא המשיכו ללמוד בישיבות/כוללים בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים ולחרדים שהמשיכו לישיבות/כוללים, לפי גיל (בש"ח)

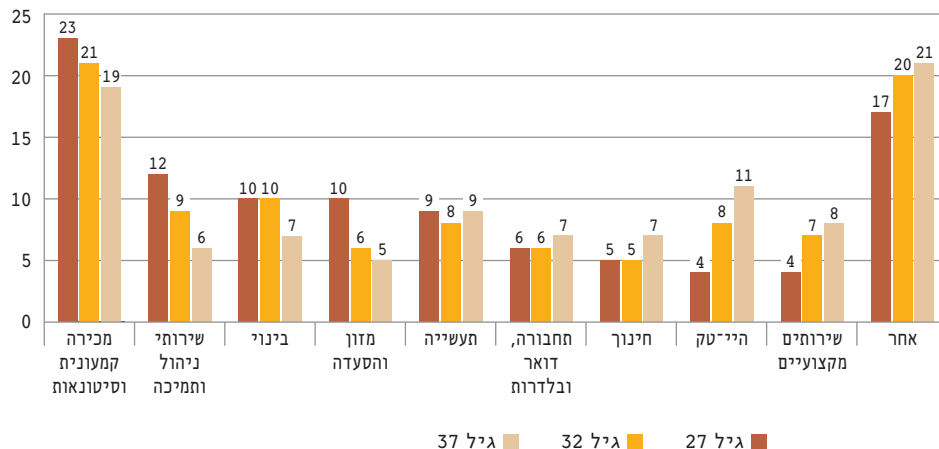
* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-5 בנספח.

ניתוח שבוחן את ההתפלגות הענפית במרווחים של 5 שנים מלמד על מגמות מעניינות – בראשית הדרך, העיסוק המרכזי של הקבוצה הנסקרת היה בעיקרו בענפים המאופיינים במשימות רוטיניות ופיזיות (מכירה קמעונאית וסיטונאות, שירותי ניהול ותמיכה, בניו, מזון והסעדה ותעשייה), אך עם ההתקדמות בשנים יש ירידה בשיעור המשתייכים לענפים אלו,²⁸ וניתן למצוא מועסקים רבים יותר בענפים עם מאפיינים קוגניטיביים-אנליטיים (ענפי ההיי־טק ושירותים מקצועיים). אציין כי רוב הפרטים שמועסקים בענפים הקוגניטיביים בגיל 37 הם בעלי תעודה על־תיכונית או תעודת בגרות (69% בקרב עובדי ההיי־טק, ו־64% בענפים המקצועיים; ראו גם לוח נ־6 בנספח).²⁹

בניגוד לזרם החרדי המרכזי חלק קטן מאוד מקבוצה זו מועסק בענף החינוך.

תרשים 6

התפלגות ענפית בקרב הפרטים שלא המשיכו לישיבות/ "כוללים" (ב-%)

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ־7 בנספח.

28 אם כי רוב הקבוצה ממשיכה להיות מועסקת בענפים אלה.

29 גם בקרב גברים יהודים שאינם חרדים אפשר להצביע על מעבר בין עיסוקים ככל שמתבגרים, אך אלה נמצאים באופן יחסי יותר בענפי ההיי־טק ופחות בענפי המכירה והמסחר. ראו לוח נ־8 בנספח.

לסיכום, מבט אל הקבוצה הקטנה של גברים שהגיעו ממשקי בית חרדיים ולא המשיכו בדרך החרדית המקובלת מראה כמה דפוסים מעניינים. ראשית, מעל שליש מתוך קבוצה זו רכשו תעודות מתקדמות, אם כי הנתונים מצביעים על שיעורי נשירה גבוהים בהרבה בהשוואה לגברים יהודים לא־חרדים. שנית, רובם נמצאים בשוק העבודה כבר משנות ה־20 המוקדמות לחייהם. שלישית, עם ההתקדמות בגיל יש מעבר מסוים מענפים המאופיינים במשימות רוטיניות ופיזיות לענפים עם מאפיינים קוגניטיביים־אנליטיים.

הנתונים מלמדים על הימצאות קבוצה זו בתווך בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה היהודית הלא־חרדית, אשר באה לידי ביטוי בעיקר בכושר ההשתכרות, בשיעור התעסוקה וברמת ההשכלה.

קבוצה II: למדו בישיבה גדולה או ב"כולל" ועזבו

פרק זה מתמקד בפרטים שהמשיכו ללמוד בישיבה גדולה או ב"כוללים" ועזבו עד גיל 40 (קבוצה שהיא 40% מאוכלוסיית המחקר). כאמור, פרטים אלה חולקו לשלוש קבוצות לפי גיל עזיבתם את הישיבה או ה"כולל" – עד גיל 25, בגילי 26-30 ובגילי 31-40.

מכנה משותף מהותי לשלוש הקבוצות הללו, כפי שמעלה ממצא המתואר בהמשך הפרק, הוא ההתכנסות לשיעורי תעסוקה גבוהים ודומים לאחר עזיבת ה"כולל" (בשיעור שמעל ל-80%). למרות זאת, כפי שנראה, קיימים הבדלים משמעותיים בין העוזבים, בהתאם לגיל העזיבה.

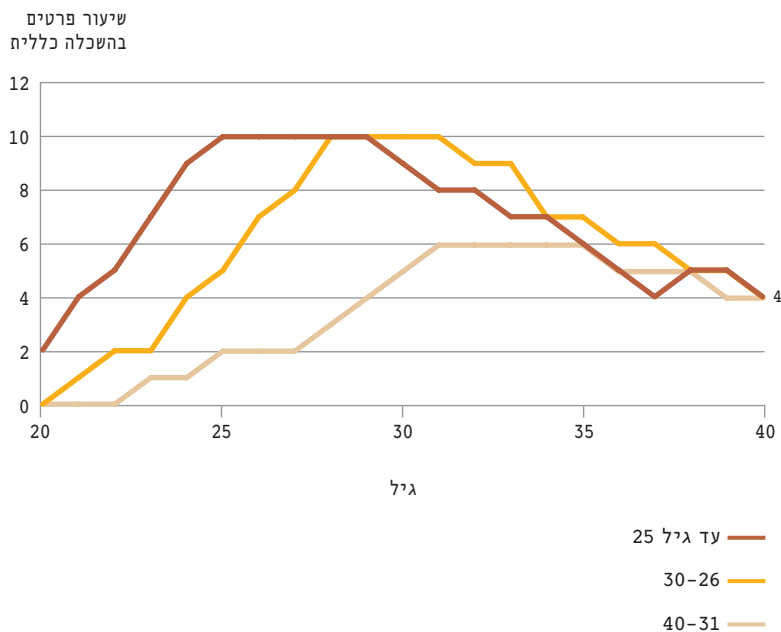
השכלה

תרשים 7 מעיד על סיכוי גבוה יותר לרכוש השכלה אם עזיבת הישיבה או ה"כולל" מתרחשת בגילים המוקדמים יותר, לעומת העוזבים אחרי גיל 30. ייתכן שממצא זה מעיד על קושי מיוחד ברכישת השכלה לאחר גיל 30, או שהוא נובע ממספר הילדים במשק הבית בגילים אלו (ראו לעיל תרשים 2 המתאר את מספר הילדים לפי גיל) שאינו מאפשר פניות להשקעה באפיק ההשכלה.

בקרב העוזבים עד גיל 25 רכישת ההשכלה נעשית בעיקר בגילי 25-29 (כ-10% רוכשים השכלה בגילים אלו), לעומת העוזבים בגילי 26-30, שבעיקר לומדים בגילי 28-31 (בגילים אלו כ-10% רוכשים השכלה). בקרב העוזבים לאחר גיל 30 רכישת ההשכלה נעשית בעיקר בגילי ה-30 המוקדמים (כ-6% רוכשים השכלה בגילים אלו).

תרשים 7

שיעור העוזבים הלומדים במוסדות השכלה כלליים, לפי גיל העזיבה (ב-%)

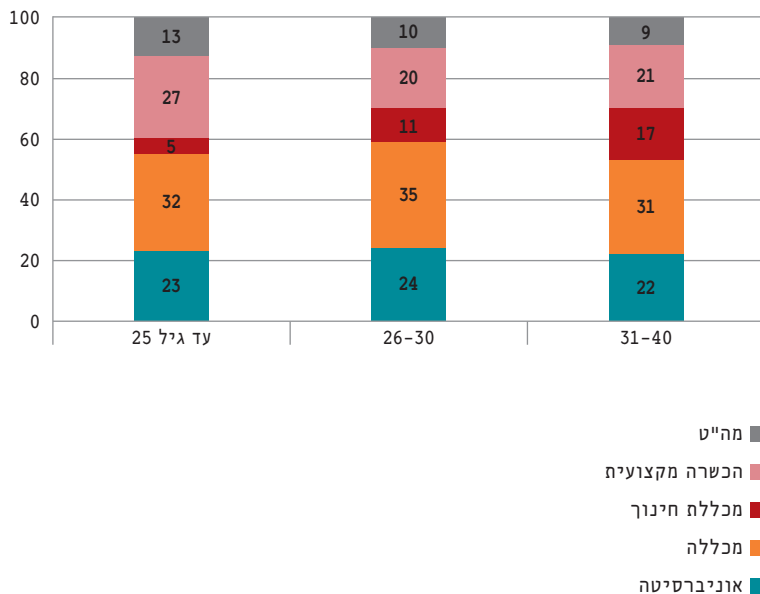

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-9 בנספח.

תרשים 8 מלמד כי העוזבים עד גיל 25 משתתפים יותר בהכשרות מקצועיות, ובתוכן הכשרות מה"ט (המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית), ופחות באקדמיה, בהשוואה לעוזבים בגילים מאוחרים יותר, אם כי האקדמיה היא האפשרות המועדפת ביותר בקרב שלוש הקבוצות. ייתכן שממצא זה נובע מיכולת לימוד מפותחת יותר בקרב הלומדים בישיבה עד גיל מאוחר. עוד נמצא שככל שהעזיבה מאוחרת יותר, כך גוברת הנטייה ללמוד במכללות לחינוך. לבסוף, העוזבים בגילי 30-26 לומדים יותר במכללות שאינן אקדמיות בהשוואה לקבוצות האחרות.

תרשים 8

התפלגות קבוצות השכלה בקרב פרטים שפנו להשכלה על-תיכונית שאינה תורנית, לפי קבוצות עוזבים (ב-%)

לוח 4 מצביע על סיכוי גבוה יותר לנשירה מהאקדמיה ככל שגיל העזיבה מוקדם יותר, ובקרב העוזבים עד גיל 25 סיכוי זה גבוה בכ-8-9 נקודות אחוז לעומת העוזבים בגילים מאוחרים יותר (שיעור נשירה של 43.2% לעומת כ-35% בהתאמה).³⁰ הסבר אפשרי לכך הוא שפרטים שלמדו בישיבות עד גיל מאוחר מתאפיינים ברצון עז יותר ללמוד ואף ביכולת לימודית גבוהה יותר מהעוזבים בגיל צעיר, ולכן סיכוייהם לנשור נמוכים יותר.

30 ממצאים אלה נתמכים גם על ידי סקר מיומנויות בוגרים, המצביע על מיומנויות גבוהות יותר בקרב חרדים הלומדים בכוללים לעומת חרדים שכבר אינם נמצאים בכוללים (זוסמן וזופניק, 2021).

לוח 4

שיעור נשירה מאקדמיה לפי גיל העזיבה (ב-%)

שיעור נשירה	
43.2	עד גיל 25
35.6	30-26
34.5	40-31

שוק העבודה

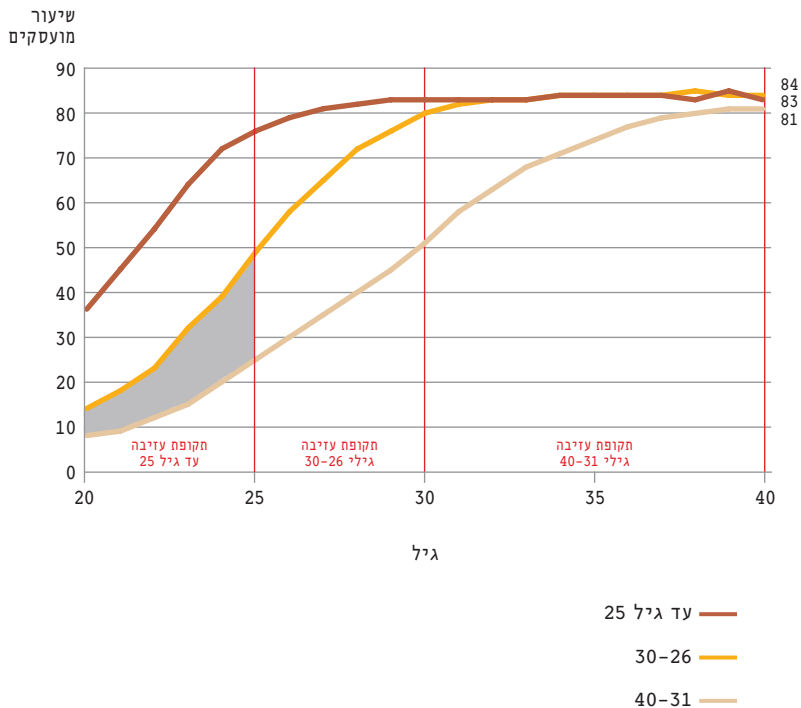
תרשים 9 מלמד שככל שהפרטים עוזבים את הישיבה מוקדם יותר, כך ההצטרפות לשוק העבודה גם היא מוקדמת יותר. בהמשך למצוין בתחילת פרק זה, מעניין לראות כי בסיום כל "תקופת עזיבה" (מסומן בקווים האדומים), קבוצת העוזבים מתכנסת בקירוב רב לשיעור המועסקים של הקבוצה שעזבה בתקופה הקודמת (מעל 80%).

לדוגמה, בקו שמעל לגיל 30, המסמן את שיעור המועסקים בקרב שלוש הקבוצות בגיל 30, קבוצת העוזבים בגילים 30-26 מגיעה לשיעור מועסקים הדומה לעוזבים עד גיל 25. אותה תופעה רואים גם בקבוצת העוזבים בשנות ה־30 לחייהם, המגיעים בקירוב לשיעור המועסקים בשאר הקבוצות.

אם נסתכל על האזור המסומן בתרשים באפור, המסמן את התקופה שבין גילי 20 ל־25, נוכל לראות את הפער בשיעור המועסקים בין העוזבים בגילי ה־20 המאוחרים לבין העוזבים בשנות ה־30 לחייהם, אף שהיה אפשר להניח ששיעור המועסקים יהיה נמוך וזהה בשתי הקבוצות, כיוון שבשתייהן הפרטים לכאורה עדיין לומדים בישיבה. נתון זה מלמד על עזיבה הדרגתית של עולם הישיבה, ועל כך שעוד לפני העזיבה הם כבר "עם רגל אחת" בשוק העבודה.

ממצאים אלו עשויים להעיד כי לא קיימת תופעה של חזרה לישיבה לאחר עזיבתה.

תרשים 9
שיעור מועסקים בקרב קבוצות העוזבים (ב-%)

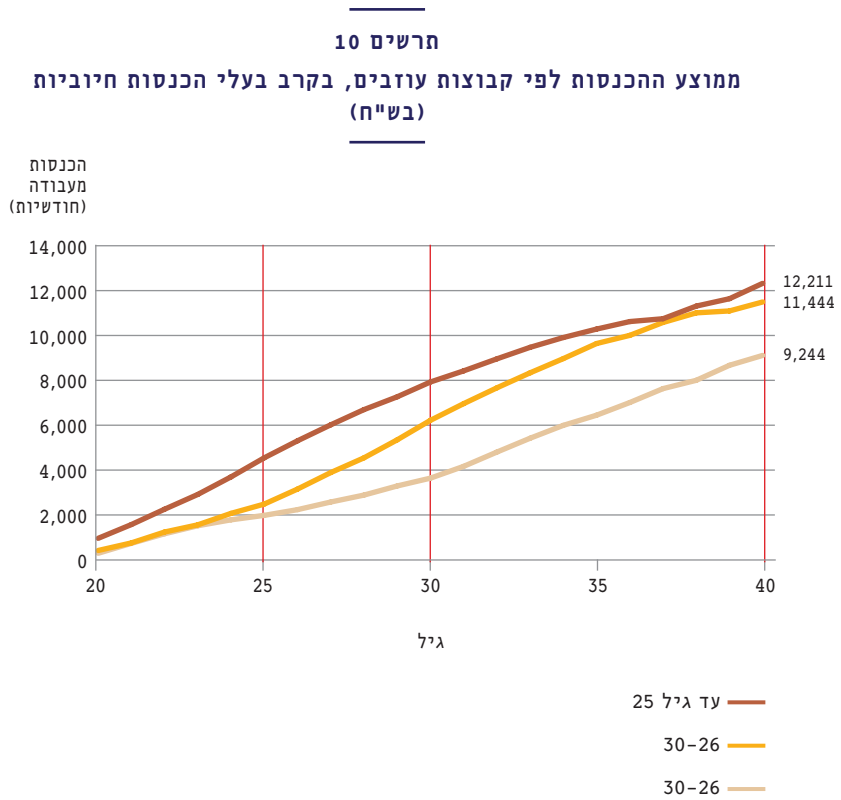
* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-10 בנספח.

פערי שכר בין קבוצות העוזבים

מקובל להניח שכלל שהוותק בעבודה מצטבר, כך רמת ההכנסה גבוהה יותר; ואכן הנתונים מלמדים כי העוזבים המוקדמים ביותר, עם הוותק הגבוה מתוך הקבוצות, הם בעלי ההכנסה מעבודה הגבוהה ביותר בהשוואה לשאר העוזבים (לאורך רוב התקופה הנסקרת).

בניגוד למגמה שראינו בתרשים הקודם, שלפיה העוזבים בגילי 26-30 מדביקים את הפערים בתעסוקה עם העוזבים המוקדמים כבר בגיל 30, הממצאים מלמדים כי הם מצליחים להדביק את פערי השכר עם העוזבים המוקדמים רק לקראת סוף שנות ה־30 לחייהם (עד לעזיבתם רמת השכר שלהם דומה לזו של העוזבים בגיל 31-40, כפי שהיה ניתן לצפות). העובדה שלא הצליחו להדביק את הפער מייד עם יציאתם מהשיבה, כפי שקרה בכל הנוגע לשיעורי המועסקים, יכולה להיות מוסברת בוותק, כפי שצוין לעיל. ואולם הם בכל זאת הצליחו להדביק את הפער (הוותק עבד לטובת שתי הקבוצות), והסיבה לכך היא שעזבי השיבה בגילי 26-30 נוטים יותר לפנות למסגרות אקדמיות, בהשוואה לעוזבים עד גיל 25 שפונים יותר להכשרות מקצועיות (ראו תרשים 8 לעיל), ופחות נושרים מהאקדמיה, וכך הצליחו לגשר על פערי השכר.

נוסף על כך, הממצאים מלמדים כי אצל קבוצת העוזבים בשנות ה־30 לחייהם עדיין נשאר פער בשכר בגובה של כ־2,500 שקלים במונחים חודשיים בסוף התקופה הנסקרת בהשוואה לקבוצות האחרות. ההערכה היא שהעוזבים בשנות ה־30 לחייהם לא יצליחו להדביק את פערי השכר כפי שאירע עם העוזבים בגילי 26-30, מכיוון שגם הוותק וגם ההשכלה אינם "פועלים לטובתם". "העוזבים המאוחרים" הם גם הורים למספר גבוה של ילדים בעת העזיבה (ראו תרשים 2), ועל כן קיים אצלם צורך אימננטי בהכנסות מיידיות, והם פחות מסוגלים להשקיע בהשכלה "תובענית" שהייתה מגדילה את ההכנסות בטווח הארוך.

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-11 בנספח.

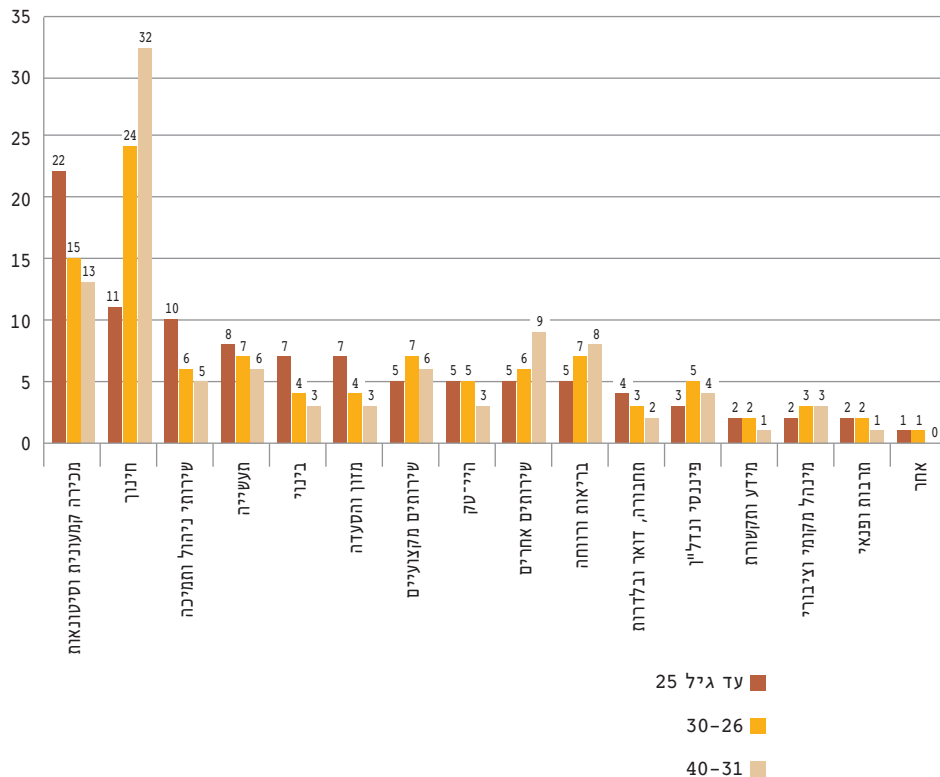
השתייכות לענף תעסוקה

הנתונים מראים כי ככל שפרט עוזב את הישיבה בשלב מאוחר יותר, כך הסיכוי שלו להשתייך לענף החינוך עולה באופן ניכר; כך גם לגבי "שירותים אחרים" הכוללים בין השאר שירותי דת ושירותי בריאות ורווחה, אם כי בשיעורים קטנים יותר. ממצא זה מלמד שרבים מה"עוזבים המאוחרים" אינם עוזבים את ההווה החרדית הישיבתית, והם מועסקים בענפי כלכלה חרדיים.

באשר להשתייכות לענף ההיי־טק, 5% מהעוזבים עד לגיל 30 משתייכים לענף ההיי־טק, לעומת 3% בקרב העוזבים בשנות ה־30 לחייהם.

תרשים 11 מתאר את ההתפלגות הענפית 5 שנים לאחר שעזבו את הישיבה.

תרשים 11
התפלגות ענפי הכלכלה לפי קבוצות עזיבה,
5 שנים לאחר עזיבת הישיבה (ב־%)

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ־12 בנספח.

סיכום

ניכר כי רוב החרדים שעוזבים את הישיבה מגיעים לשוק העבודה, ונראה שכלל הקבוצות מתכנסות לאותו שיעור מועסקים לאחר העזיבה. לעומת זאת, קיימים פערים משמעותיים בין העוזבים עד לגיל 30 לבין העוזבים בשנות ה-30 לחייהם.

העוזבים המוקדמים רוכשים ניסיון בשוק העבודה ומשכילים יותר, ואילו העוזבים בגילי 26-30 נוטים יותר לרכוש השכלה אקדמית ונושרים ממנה פחות בהשוואה לעוזבים המוקדמים ביותר, ובכך הם מצליחים להדביק את פערי השכר ביניהם.

לעומת זאת, ועל אף ההצלחה של העוזבים לאחר גיל 30 להגיע לאותם שיעורי תעסוקה גבוהים, כושר ההשתכרות של קבוצה זו מוגבל יותר. המחקר מצביע על ותק מופחת בשוק העבודה, על חוסר נטייה לרכוש השכלה גבוהה (אף ששיעורי הנשירה נמוכים בהשוואה לעוזבים המוקדמים) ועל השתייכות לענפי כלכלה המניבים הכנסות נמוכות כהסברים לכושר ההשתכרות הנמוך ולפער בין קבוצות העוזבים, שכלל הנראה ילווה אותם גם בטווח הארוך.

קבוצה III: לומדים כיום בישיבה או ב"כולל"

פרק זה עוקב אחר קבוצת הפרטים שלומדים בישיבה בהיותם בני 40 או שעדיין נמצאים בישיבות נכון לנתון המעודכן ביותר, קבוצה שהיא 49% מאוכלוסיית המחקר.³¹

השכלה

שיעור הפרטים שנמצאים במסלולי השכלה כלליים³² בעודם לומדים בישיבה הוא נמוך מאוד לכל אורך התקופה הנסקרת (נתון המגיע לשיא של 1% בלבד מכלל הלומדים בעיקר בגילי ה-30). ולכן פרק זה יעסוק בעיקר בהשתלבות (או אי-השתלבות) של הפרטים בשוק העבודה.

31 מתוך כ-116 אלף מאוכלוסיית המחקר, כ-57 אלף עדיין לומדים כיום בישיבות גדולות או ב"כוללים". פרק זה יתמקד בפרטים שעדיין לומדים בישיבה ושכיום הם בגיל 30 ומעלה, מכיוון שבקרב הצעירים ישנה סבירות לא מבוטלת שהם יעזבו את הישיבה. במקרה כזה הם צריכים להשתייך לאחת הקבוצות שכבר נסקרו (ובפרק זה אנו מעוניינים במאפייניהם של הנשארים בישיבות). לאחר ביצוע "הסינון" אנו נשארים עם כ-38.5 אלף פרטים שבגיל 30 ומעלה ועדיין לומדים בישיבה. בנוסף, פרק זה מאפיין את ההשתייכות (או חוסר ההשתייכות) של קבוצה זו לשוק העבודה, לצד ההשתייכות של בח הזוג לשוק העבודה, כיוון שנמצא כי הסטטוס התעסוקתי שלה רלוונטי לנושא הזה. ולכן כדי לקבל תמונה עקבית, בחרתי להתמקד בפרטים שהיו נשואים לכל אורך התקופה הנסקרת. על מנת למקסם את התקופה הנסקרת ולהוריד כמה שפחות פרטים מהניחות, בחרתי לעקוב אחר הפרטים שהיו נשואים בגיל 25 (שהם 84% מהפרטים שנשארו לאחר הסינון הראשוני), ולעקוב אחריהם מגיל 25 ועד 40. לאחר הסינון הנוסף נשארו עם כ-32.5 אלף פרטים שממצאי הפרק הזה מדברים אליהם.

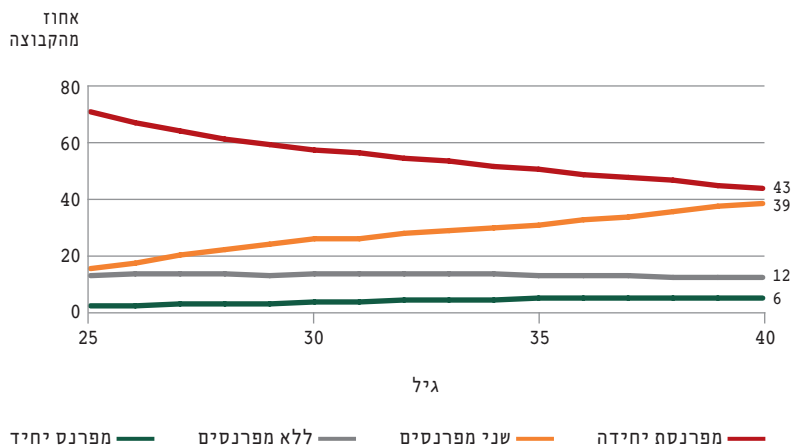
32 נמצאים במהלך לימודי אקדמיה או הכשרות מקצועיות.

שוק העבודה

רוב הפרטים הנשארים ב"כולל" לטווח הארוך (להלן "הלומדים") אינם נמצאים בשוק העבודה בשנות ה-20 לחייהם, ובנות הזוג הן שמפרנסות את משק הבית. אך עם ההתקדמות בגיל הנתונים מצביעים על מגמה של חלוקה גוברת בעול הפרנסה. בגיל 25 כ-17% מהלומדים הם בעלי הכנסה חיובית (כלומר עם נוכחות בשוק העבודה), אך שיעור זה עולה ל-45% כשהם בני 40. הכניסה המדורגת של הלומדים לשוק העבודה אינה גורמת לבנות הזוג שלהם לצאת מעולם התעסוקה. כך, הכנסתן של 86% מבנות הזוג היא חיובית כשבני זוגן בגיל 25, והשיעור יורד במעט מאוד ל-82% כשבני זוגן בגיל 40. ממצא זה מנוגד לתפיסה הרווחת שעם הגידול במספר הילדים בת הזוג יוצאת משוק העבודה ובמקומה נכנס בן הזוג.³³

תרשים 12

הרכב מפרנסים במשק בית בקרב הלומדים בישיבות, לפי גיל (ב-%)

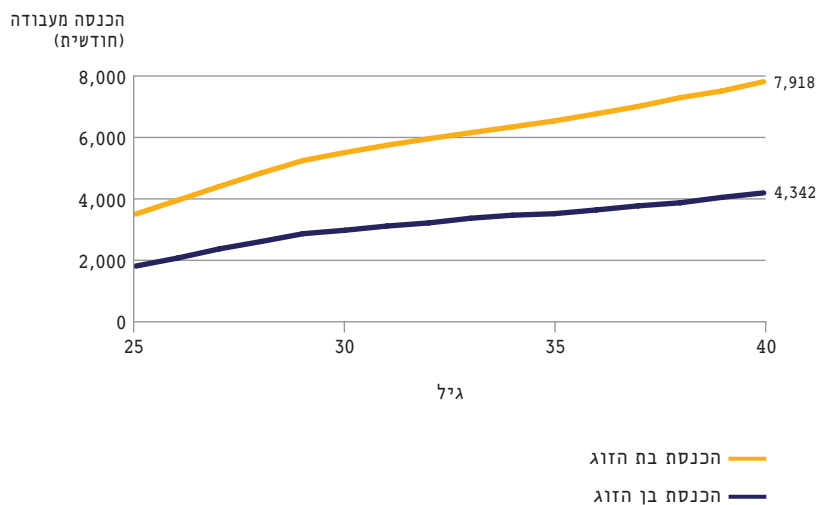
* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-14 בנספח.

33 בניחוח אמפירי נמצא כי גם בפיקוח על משתנה הגיל מספר הילדים הוא במחצית שלילי עם הסיכוי להימצא בשוק העבודה, הן בקרב גברים והן בקרב נשים, בדומה לממצאים אצל גורדון, 2022. ראו לוח נ-13 בנספח.

למרות המגמה המצביעה על חלוקה גוברת בנטל הפרנסה, תרשים 13 מלמד כי ההכנסות החודשיות הממוצעות בקרב הלומדים הן נמוכות מאוד, והם מרוויחים 3,000 שקלים בממוצע לחודש בלבד בהיותם בני 30 (באותו שלב בנות הזוג מרוויחות כ־5,600 שקלים) ו־4,000 שקלים בממוצע בגיל 38 (בשלב זה בנות הזוג מרוויחות 7,400 שקלים).

תרשים 13

הכנסות ממוצעות מעבודה של זוגות שבהם הגבר לומד בישיבה (בהינתן הכנסות חיוביות) (בש"ח)

הערה: תרשים זה מתייחס לקבוצה מצומצמת יחסית של משקי בית שבהם הגבר עובד.

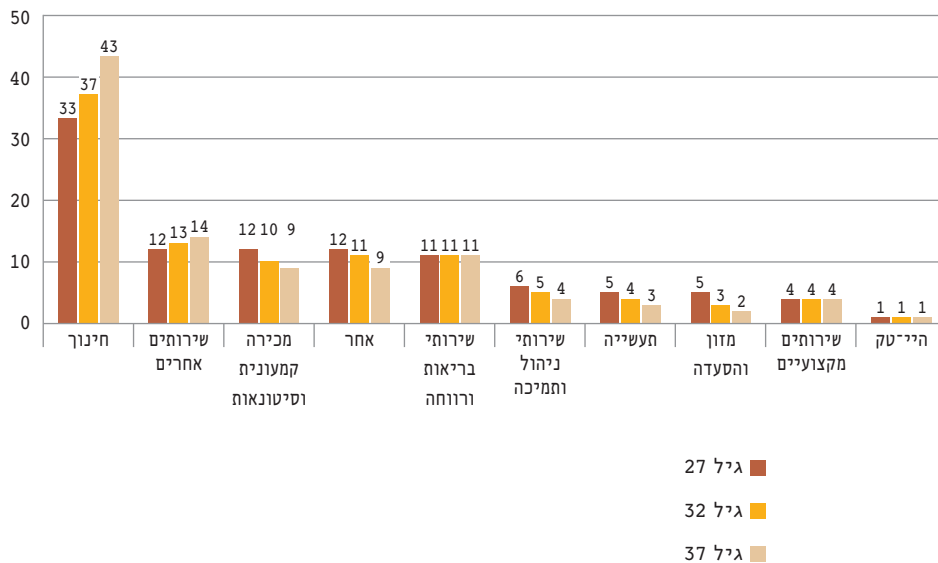
* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-15 בנספח.

חלק ניכר מהפרטים שנמצאים בשוק העבודה בעודם בישיבה מועסקים בענף החינוך, והסיכוי לעבוד בענף זה עולה מאוד עם הגיל (שליש מהלומדים בגיל 27, ו-43% בגיל 37). ענפים פופולריים נוספים שאליהם משויכים הלומדים הם ענף "שירותים אחרים" (ובתוכו שירותי דת), ענף מכירות קמעוניות וסיטונאות וענף בריאות ורווחה. ההתפלגות הענפית העולה מניתוח זה (במיוחד בגיל 37) דומה מאוד להתפלגות הענפית בקרב הפרטים שעזבו את הישיבה בגילי 31-40. כפי שנאמר לעיל, ההשתייכות לענפי כלכלה "חרדיים" מלמדת כי רבע מתוך העובדים בקבוצה זו נשארים בתוך העולם החרדי גם בתחום עיסוקם.

באשר לענף היי־טק, הנתונים מלמדים כי 1% בלבד מהלומדים מועסקים בענף זה, נתון שלא משתנה עם ההתקדמות בגיל.

תרשים 14

התפלגות ענפית בקרב הלומדים, לפי גילים נבחרים (ב-%)

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-16 בנספח.

סיכום

בהשוואה לקבוצות האחרות, ניתן לקבוע כי הפרטים באוכלוסיית הלומדים נמצאים פחות בשוק העבודה, ובנות זוגם מועסקות בשיעורים גבוהים לכל אורך התקופה. גם כשהלומדים מועסקים, כושר ההשתכרות שלהם נמוך מאוד, וחלק גדול מהם נמצאים בענפים המאפשרים תעסוקה בעולם החרדי ומאופיינים בפריון נמוך.

אינדוקציה לרמת חיים כלכלית "מינימליסטית" בקרב החרדים "הלומדים"

תרשים 15 מנתח את ההכנסות מעבודה של שני בני הזוג לנפש סטנדרטית במשק הבית.³⁴ מכיוון שנתונים אלו אינם כוללים קצבאות משיבות או מהביטוח הלאומי, ניתוח זה עשוי ללמד על סכום ההכנסות המינימלי מעבודה לנפש סטנדרטית המאפשר מימוש של הרצון להתמיד בלימוד תורה מתוך הסתפקות בהכנסות מינימליות.

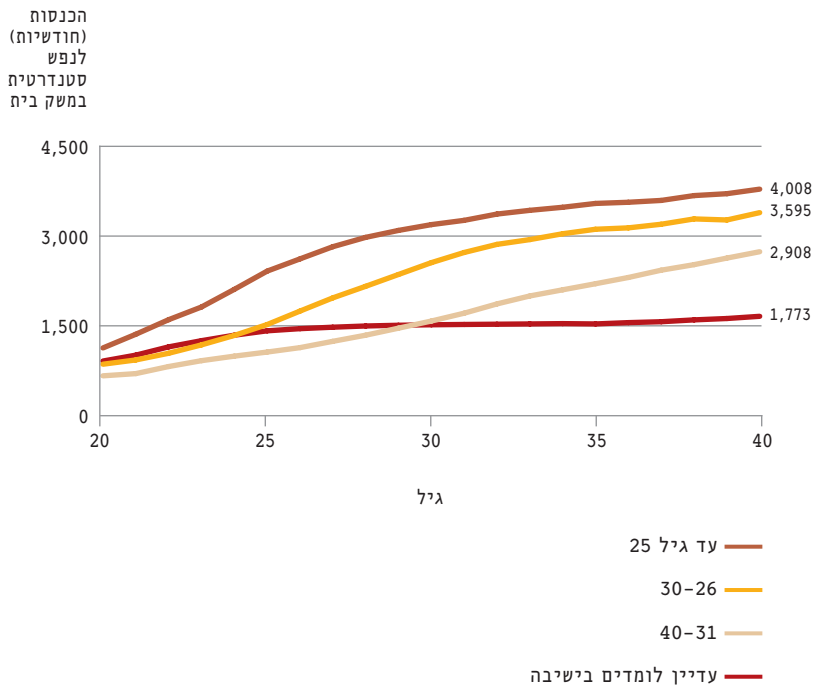
משפחות שבהן הגבר ממשיך ללמוד ב"כולל" מתקיימות מהכנסות מעבודה לנפש סטנדרטית בגובה שנשאר קבוע מגיל 25 ועד גיל 40 (עם עלייה קטנה של פחות מ-300 ש"ח לאורך תקופה זו). ממצא זה עשוי ללמד כי אוכלוסייה זו מסתפקת ברמת חיים כלכלית קבועה לאורך החיים, לעומת הקבוצות האחרות שמשפרות את מצבן הכלכלי, אך במחיר של עזיבת ה"כולל". כאמור, ככל שהעזיבה מוקדמת יותר, כך השיפור במצב הכלכלי משמעותי יותר.

34 במסגרת ניתוח זה מיזגנו את הכנסת בנות הזוג ואת מספר הילדים בכל גיל.

ההתמקדות בקבוצת הלומדים בהיבט זה עשויה ללמד על סכום ההכנסה המינימלי שבו ניתן לקיים אורח חיים המאפשר השתקעות בלימוד תורה מתוך הסתפקות במועט מבחינה כלכלית.

תרשים 15

**הכנסה מעבודה לנפש סטנדרטית במשק בית,
לפי קבוצות המחקר (בש"ח)**

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים בלוח נ-17 בנספח.

פרק 6

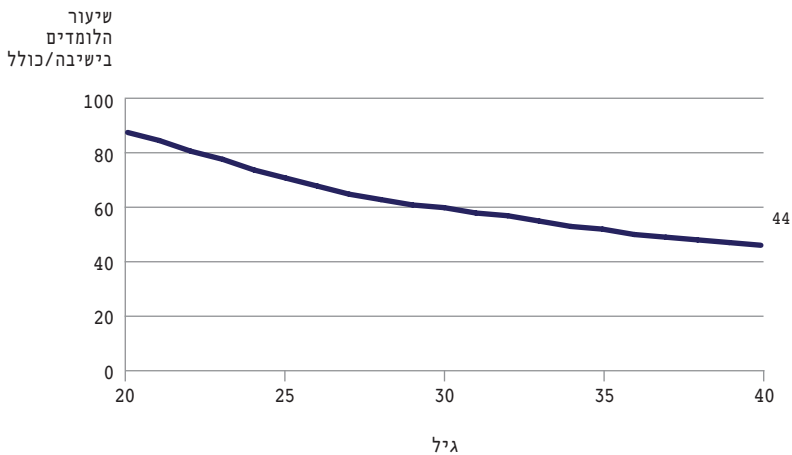
לימודים בישיבה או ב"כולל" בחלוקה לזרמים

רוב הגברים בחברה החרדית (למעט 11%) ממשיכים ללמוד בישיבות גדולות וב"כוללים" לאחר השלמת הלימודים בישיבות קטנות.³⁵ הנתונים מלמדים כי שיעור הגברים הלומדים בישיבות יורד עם ההתקדמות בגיל עד כדי שיעור של 44% בהיותם בני 40.

כפי שהראיתי, חלק מההסבר לירידה בשיעור הלומדים הוא ההצטרפות לשוק העבודה, ולגבי שיעור קטן יותר – ההחלטה לרכוש השכלה "כללית".

תרשים 16

שיעור הלומדים בישיבה או ב"כולל" לפי גיל (ב-%)

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים לוח נ-18 בנספח.

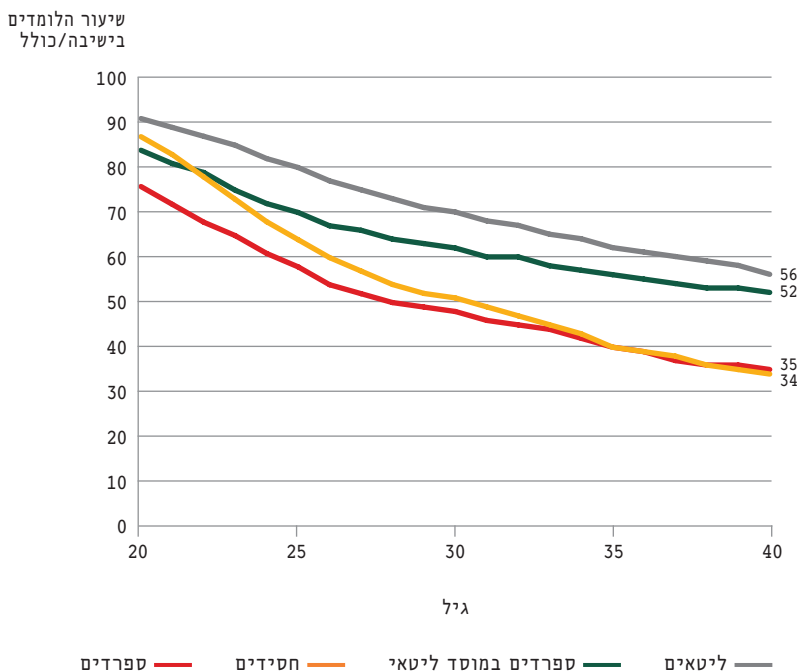
35 14% מהחרדים לא היו בישיבות בגיל 20 – כאשר 3% מהחרדים למדו בישיבה ועזבו לפני גיל 20, ולכן שיעור הממשיכים לישיבות עומד על 89% ושיעור הלומדים בגיל 20 הוא 86%.

ניתוח מעמיק הבוחן כל זרם חרדי בנפרד מלמד על הבדלים בין הזרמים בשיעורי הלומדים. גברים ליטאים לומדים יותר בישיבות וב"כוללים" בהשוואה לשאר הזרמים, ובגיל 20 רובם המוחלט (91%) לומדים – שיעור שיוורד עד ל-56% בקרב ליטאים בני 40. בקרב ספרדים הלומדים במוסדות ליטאיים המגמה דומה לזו של הליטאים, אך בשיעורים נמוכים במט.

מנגד, בזרם הספרדי שיעור הלומדים הוא הנמוך מתוך כל הזרמים בגיל 20 (76%), ובגיל 40 שיעור זה מגיע לכ-35%. בקרב החסידים עולה תמונה מעניינת – שיעורי הלומדים דומים יותר לזרם הליטאי בגילי ה-20 המוקדמים (87%), אך עם ההתקדמות בגיל שיעור הלומדים החסידים יורד בקצב מהיר יותר, ובגילי ה-30 המאוחרים שיעור הלומדים בישיבות וב"כוללים" דומה לזה של הספרדים.

תרשים 17

שיעור הלומדים בישיבה או ב"כולל" לפי זרם וגיל (ב-%)

* כלל הנתונים עבור תרשים זה מופיעים לוח נ-19 בנספח.

ס י כ ו ם

מחקר זה ניסה לאפיין את הגברים בחברה החרדית ואת הקשר שלהם לשוק העבודה בעזרת מיפוי דפוסי הזיקה (או היעדרה) לשיבות ול"כוללים" והראה כי קיימת שונות ניכרת בין קבוצות חרדיות.

א. פרטים שאינם ממשיכים לשיבות ול"כוללים"

כ־11% מבוגרי ישיבות קטנות חרדיות לא המשיכו לשיבות ול"כוללים". נמצא כי יש לזרם הספרדי ייצוג יתר בקבוצה זו, וכן שמחצית מהם אינם מגדירים עצמם חרדים. לקבוצה זו גם יש פחות ילדים לעומת שאר האוכלוסייה החרדית.

קבוצה זו נמצאת בתווך בין הזרם החרדי המרכזי לבין קבוצת היהודים הלא-חרדים, הן מבחינת רכישת תעודות הכשרה או תארים אקדמיים, אם כי שיעורי הנשירה בה גבוהים מאוד, והן מבחינת כושר ההשתכרות.

עם זאת, באשר לתעסוקה מצאנו במפתיע ששיעור המועסקים בקבוצה זו בטווח הארוך עומד על שיעור נמוך יותר מבוגרי ישיבות ו"כוללים" שעזבו אפילו בשנות ה־30 לחייהם.

ב. חרדים שלמדו בישיבות ועזבו

40% מבוגרי הישיבות הקטנות ממשיכים ללמוד בישיבות ובכוללים ובשלב מסוים מפסיקים את לימודיהם, בעיקר לצורך פרנסה (בייחוד בזרם החסידי).

מחקר זה חילק את העוזבים לשלוש קבוצות לפי גיל עזיבת הישיבה ומצא כמה ממצאים מעניינים:

מצד אחד, קיימת התכנסות לשיעורי תעסוקה גבוהים ודומים לאחר עזיבת הישיבה בקרב שלוש הקבוצות. מצד שני, נמצאו פערים מעניינים בין קבוצות העוזבים.

העוזבים עד לגיל 30 רוכשים ניסיון בשוק העבודה ומשכילים יותר, ולכן כושר השתכרותם גבוה לעומת העוזבים לאחר גיל 30, שלא מצליחים להדביק את

פערי ההכנסות בשל נטייה מצומצמת לרכוש השכלה, ניסיון מוגבל בשוק העבודה והשתייכות גבוהה לענפי כלכלה המאופיינים בפיריון נמוך.

עוד נמצא כי קיימים הבדלים גדולים גם בתוך קבוצות העוזבים המוקדמים. פרטים שעזבו בגילים 26-30 נוטים יותר ללכת ללמוד באקדמיה ופחות נושאים מהעוזבים עד לגיל 25, דבר שככל הנראה מסביר את יכולתם להדביק את פערי השכר אף שיש להם פחות ותק בשוק העבודה.

ג. הנשארם בישיבות וביכוללים

49% מבוגרי הישיבות הקטנות (בעיקר מהזרם הליטאי) נשארים ב"כולל" עד גיל 40 לפחות. קבוצה זו, המאופיינת בילודה גבוהה, כמעט לא נמצאת בשוק העבודה, בייחוד בשנות ה-20 לחייהם, ונשותיהם הן המפרנסות העיקריות. אולם ככל שמתקדמים בגיל, החלוקה בעול הפרנסה גוברת (נמצא כי נשותיהם אינן יוצאות משוק העבודה, אלא הם מצטרפים אליהן). למרות מגמה חיובית זו, הלומדים שהחליטו לשלב תעסוקה עם לימודים נשארים ברמות שכר נמוכות מאוד ועובדים בעיקר בענף החינוך, ובכך מצליחים להישאר בעולם החרדי גם במסגרת העבודה. קבוצה זו גם כמעט שאינה רוכשת השכלה "כללית".

נצפתה גם אינדיקציה לרמת חיים כלכלית מינימלית ומסתפקת במועט המאפיינת קבוצה זו - לאורך התקופה הנסקרת ההכנסה לנפש סטנדרטית במשקי הבית נשארת קבועה; לעומת פרטים שעזבו את ה"כולל" והצליחו לשפר את המצב הכלכלי של משק הבית שלהם.

נספחים

נספח 1. השלמת נתונים, כפתרון לחיסרון בנתונים

בעבודה עם הנתונים נתקלנו במצבים רבים שבהם פרט למד שנים רבות בישיבות, אבל בשנה מסוימת חסר נתון על היותו בישיבה. במקרים שבהם חסר נתון לשנה מסוימת (שנה זו הוגדרה שנת "T"), אך הפרט למד בתקופה T-1 וכן בשנה T+1, שנת T הושלמה כשנה שבה הפרט למד.

כמו כן, במקרים שבהם הפרט למד לפחות למשך שנתיים בגילים 23-25, אך אין מידע על השנים שלפני כן, שנים אלה נרשמו כשנים שהפרט למד בישיבה.

נספח 2

כדי להבין כיצד הגברים החרדים מתפלגים בטווח הארוך, המחקר בדק כיצד מתפלגת האוכלוסייה המבוגרת יותר במחקר (דהיינו ילידי 1977-1986 בלבד). הסיבה לכך היא שלא ניתן לקבוע לאיזו קבוצה הפרטים הצעירים ישתייכו ובאיזה שלב יעזבו. למשל, צעיר בשנות ה-20 לחייו שלומד בישיבה יכול להשתייך פוטנציאלית לכל אחת מקבוצות הפרטים שעזבו את הישיבה או לקבוצת הנשארים בישיבה. בגיל 35 ומעלה כבר ניתן לקבוע בסבירות לא מבוטלת לאיזו קבוצה משתייכים הפרטים.

חלק באוכלוסייה	
9%	לא המשיכו לישיבה
14%	עזבו עד גיל 25
14%	עזבו בגילי 26-30
17%	עזבו בגילי 31-40
45%	עדיין לומדים בישיבה

הנתונים מלמדים כי כמעט מחצית הגברים החרדים עוד נמצאים בישיבות, ו-17% עוזבים לאחר גיל 30. באשר לעוזבים המוקדמים יותר, 28% עוזבים את הישיבה לפני גיל 30 (מחציתם עד גיל 25 והשאר עד לגיל 30). לבסוף, 9% מהחרדים אינם ממשיכים לישיבות גדולות או "כוללים" לאחר שלמדו בישיבות קטנות.

לוח נ-1
סך חצפיות לפי גיל בקרב אוכלוסיית המחקר

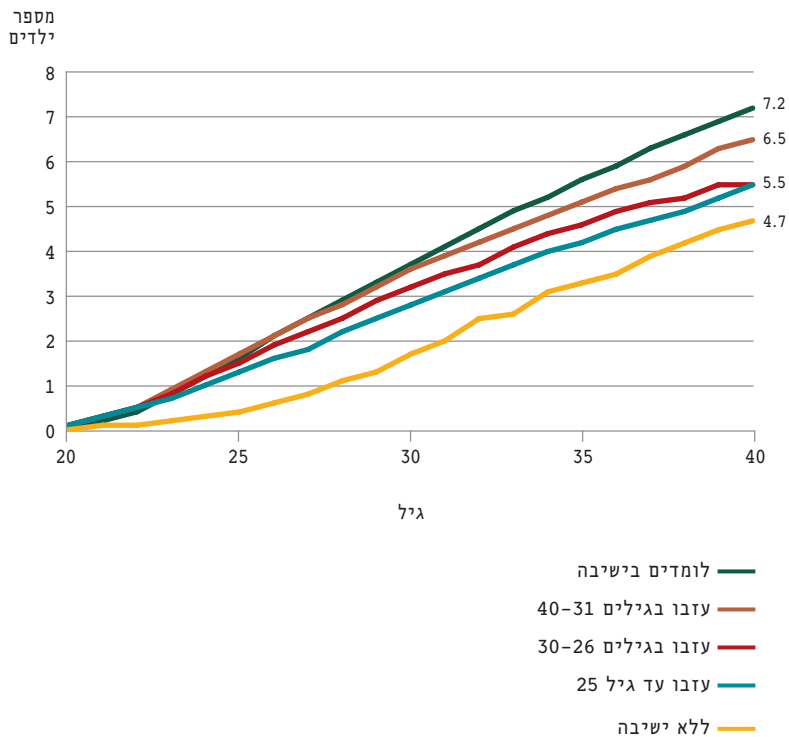
חצפיות	גיל
10,9607	20
10,9305	21
10,9396	22
10,9700	23
10,9887	24
10,9952	25
11,0012	26
10,1863	27
93,878	28
86,216	29
78,769	30
71,633	31
64,859	32
58,225	33
51,868	34
45,854	35
40,080	36
34,693	37
29,544	38
24,555	39
20,021	40

לוח נ-2
רגרסיה המתלווה לתרשים 2

משנתה חלוי: מספר ילדים בגיל 40	
בהשוואה למספר ילדים של פרטים שלא המשיכו לישיבה:	
עדיין בישיבה	3.45 (0.06)
עזבו עד גיל 25	0.64 (0.08)
עזבו בגילי 26-30	1.70 (0.08)
עזבו בגילי 31-40	2.48 (0.07)
בהשוואה לליטאים:	
חסידים	0.64 (0.04)
ספרדים	-0.47 (0.05)
ספרדים-ליטאים	-0.43 (0.08)
Constant	3.48 (0.06)
Observations	20,021
R-squared	0.1938

חרשים נ־1

דפוסי ילודה לפי קבוצות אוכלוסייה בקרב המגדירים עצמם חרדים על פי סקר כוח אדם

לוח נ"ג
נחונים עבור תרשים 2

לומדים בישיבה	עזבו בגילים 40-31	עזבו בגילים 30-26	עזבו עד גיל 25	ללא ישיבה	גיל
0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	20
0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	21
0.4	0.5	0.4	0.4	0.1	22
0.7	0.8	0.7	0.6	0.2	23
1.1	1.2	1.0	0.8	0.3	24
1.6	1.6	1.4	1.0	0.5	25
2.0	2.0	1.7	1.3	0.6	26
2.4	2.4	2.0	1.5	0.8	27
2.8	2.7	2.3	1.8	0.9	28
3.2	3.1	2.6	2.0	1.1	29
3.6	3.4	2.9	2.3	1.3	30
4.0	3.7	3.2	2.5	1.5	31
4.3	4.0	3.5	2.7	1.8	32
4.7	4.3	3.7	3.0	2.0	33
5.1	4.6	4.0	3.2	2.2	34
5.4	4.9	4.3	3.4	2.5	35
5.8	5.2	4.6	3.5	2.7	36

לומדים בישיבה	עזבו בגילים 40-31	עזבו בגילים 30-26	עזבו עד גיל 25	ללא ישיבה	גיל
6.1	5.4	4.8	3.7	2.8	37
6.4	5.7	5.0	3.9	3.1	38
6.7	5.9	5.2	4.0	3.3	39
7.0	6.1	5.3	4.2	3.5	40

חרדים שלא המשיכו לישיבה

לוח נ-4 נחונים עבור תרשים 4

האוכלוסייה הכללית	חרדים - ללא ישיבה	הממשיכים לשיבות/כוללים	
36%	49%	16%	20
49%	57%	20%	21
70%	66%	24%	22
77%	69%	29%	23
79%	71%	34%	24
80%	72%	39%	25
81%	72%	42%	26
83%	72%	45%	27

האוכלוסייה הכללית	חרדים - ללא ישיבה	הממשיכים לישיבות/כוללים	
84%	72%	47%	28
85%	72%	49%	29
86%	73%	51%	30
86%	73%	53%	31
86%	73%	54%	32
86%	73%	56%	33
86%	73%	57%	34
86%	73%	59%	35
86%	74%	60%	36
86%	73%	61%	37
86%	73%	62%	38
86%	73%	63%	39
86%	73%	63%	40

לוח נ-5
נחונים עבור תרשים 5

האוכלוסייה הכללית	חרדים - ללא ישיבה	הממשיכים לישיבות/כוללים	
1,499	2,119	1,250	20
1,846	2,572	1,704	21
3,142	3,419	2,223	22
3,896	4,230	2,673	23
4,445	4,829	3,170	24
4,970	5,358	3,636	25
5,601	5,699	4,084	26
6,502	6,272	4,518	27
7,582	6,817	4,908	28
8,726	7,360	5,292	29
9,796	7,872	5,674	30
10,764	8,460	6,000	31
11,607	8,994	6,337	32
12,472	9,713	6,683	33
13,305	10,425	6,983	34
14,089	11,011	7,231	35
14,820	11,615	7,462	36

האוכלוסייה הכללית	חרדים - ללא ישיבה	הממשיכים לישיבות/כוללים	
15,617	11,987	7,706	37
16,408	12,660	7,913	38
17,120	12,861	8,137	39
17,843	13,082	8,371	40

לוח נ"ו

שיעור בעלי תואר ראשון ומעלה תעודת בגרות או תעודה על-תיכונית (מקצועית או אקדמית) לפי ענפי כלכלה בגיל 37

69%	היי-טק
64%	שירותים מקצועיים
44%	אחר
40%	תחבורה, דואר ובלדרות
39%	חינוך
33%	תעשייה
32%	שירותי ניהול ותמיכה
29%	בינוי
26%	מזון והסעדה
24%	מכירה קמעונית וסיטונאות

לוח נ-7
נחונים עבור תרשים 6

גיל 37	גיל 32	גיל 27	
19%	21%	23%	מכירה קמעונית וסיטונאות
6%	9%	12%	שירותי ניהול ותמיכה
7%	10%	10%	בינוי
5%	6%	10%	מזון והסעדה
9%	8%	9%	תעשייה
7%	6%	6%	תחבורה, דואר ובלדרות
21%	20%	17%	אחר
7%	5%	5%	חינוך
11%	8%	4%	היי־טק
8%	7%	4%	שירותים מקצועיים

לוח נ-8

התפלגות ענפי הכלכלה בקרב גברים יהודים שאינם חרדים,
באינטרוולים של 5 שנים

גיל 37	גיל 32	גיל 27	
15%	14%	15%	מכירה קמעונית וסיטונאית
18%	18%	12%	היי־טק
6%	7%	12%	שירותי ניהול ותמיכה
4%	5%	10%	מזון והסעדה
8%	9%	7%	שירותים מקצועיים
9%	8%	6%	תעשייה
6%	6%	6%	בינוי
5%	5%	6%	חינוך
5%	5%	4%	תחבורה, דואר ובלדרות
25%	24%	22%	אחר

חרדים שלמדו בישיבה ועזבו

לוח נ-9 נחונים עבור תרשים 7

31-40	26-30	עד 25	גיל
0%	0%	2%	20
0%	1%	4%	21
0%	2%	5%	22
1%	2%	7%	23
1%	4%	9%	24
2%	5%	10%	25
2%	7%	10%	26
2%	8%	10%	27
3%	10%	10%	28
4%	10%	10%	29
5%	10%	9%	30
6%	10%	8%	31
6%	9%	8%	32
6%	9%	7%	33
6%	7%	7%	34

31-40	26-30	עד 25	גיל
6%	7%	6%	35
5%	6%	5%	36
5%	6%	4%	37
5%	5%	5%	38
4%	5%	5%	39
4%	4%	4%	40

לוח נ-10
נחונים עבור תרשים 9

40-31	30-26	עד 25	גיל
8%	14%	36%	20
9%	18%	45%	21
12%	23%	54%	22
15%	32%	64%	23
20%	39%	72%	24
25%	49%	76%	25
30%	58%	79%	26

40-31	30-26	25 טו	גיל
35%	65%	81%	27
40%	72%	82%	28
45%	76%	83%	29
51%	80%	83%	30
58%	82%	83%	31
63%	83%	83%	32
68%	83%	83%	33
71%	84%	84%	34
74%	84%	84%	35
77%	84%	84%	36
79%	84%	84%	37
80%	85%	83%	38
81%	84%	85%	39
81%	84%	83%	40

לוח נ-11
נחונים עבור חרשים 10

31-40	26-30	עד 25	גיל
958	1,073	1573	20
1,375	1,389	2148	21
1,776	1,844	2788	22
2,112	2,144	3405	23
2,359	2,622	4137	24
2,546	3,010	4933	25
2,785	3,635	5642	26
3,105	4,324	6308	27
3,395	4,939	6943	28
3,777	5,690	7477	29
4,104	6,504	8095	30
4,598	7,201	8559	31
5,196	7,860	9060	32
5,776	8,487	9541	33
6,315	9,080	9950	34
6,740	9,709	10302	35
7,271	10,050	10616	36

31-40	26-30	עד 25	גיל
7,853	10,588	10734	37
8,201	10,989	11261	38
8,830	11,069	11569	39
9,244	11,444	12211	40

לוח נ"ב
נחונים עבור חרשים 11

31-40	26-30	עד 25	
13%	15%	22%	מכירה קמעונית וסיטונאות
32%	24%	11%	חינוך
5%	6%	10%	שירותי ניהול ותמיכה
6%	7%	8%	תעשייה
3%	4%	7%	בינוי
3%	4%	7%	מזון והסעדה
6%	7%	5%	שירותים מקצועיים
3%	5%	5%	היי־טק
9%	6%	5%	שירותים אחרים
8%	7%	5%	בריאות ורווחה
2%	3%	4%	תחבורה, דואר ובלדרות

3%	5%	4%	פיננסי ונדל"ן
2%	2%	1%	מידע ותקשורת
2%	3%	3%	מינהל מקומי וציבורי
2%	2%	1%	חרבות ופנאי
1%	1%	0%	אחר

לומדים כיום בישיבה

לוח נ-13

ניתוח אמפירי על השפעה של ילדים על ההימצאות בשוק העבודה

אישה	בעל	המשתנה המוסבר: הכנסה חיובית מעבודה
		קבוצה בסיס: עם ילד אחד
-0.0357*** (0.00453)	0.00127 (0.00541)	0 ילדים
-0.0197*** (0.00293)	0.00103 (0.00350)	2 ילדים
-0.0799*** (0.00293)	-0.0138*** (0.00351)	3 ילדים
-0.138*** (0.00310)	-0.0260*** (0.00370)	4 ילדים
-0.180*** (0.00333)	-0.0408*** (0.00399)	5 ילדים
-0.218*** (0.00365)	-0.0645*** (0.00436)	6 ילדים

אישה	בעל	המשטנה המוסבר: הכנסה חיובית מעבודה
-0.251*** (0.00409)	-0.0813*** (0.00489)	7 ילדים
-0.292*** (0.00478)	-0.0942*** (0.00572)	8 ילדים
-0.330*** (0.00603)	-0.0955*** (0.00721)	9 ילדים
-0.382*** (0.00812)	-0.0865*** (0.00971)	10 ילדים
-0.435*** (0.0125)	-0.112*** (0.0150)	11 ילדים
-0.470*** (0.0211)	-0.165*** (0.0252)	12 ילדים
-0.555*** (0.0370)	-0.193*** (0.0442)	13 ילדים
-0.760*** (0.0661)	** -0.196 (0.0791)	14 ילדים
-0.661*** (0.108)	-0.0154 (0.129)	15 ילדים
כן	כן	בקרה על גיל
0.884*** (0.00283)	0.168*** (0.00338)	קבוע:
340,531	340,531	תצפיות:
0.028	0.030	R-squared

לוח נ-14
נחונים עבור חרשים 12

שני מפרנסים	מפרנס יחיד	מפרנסת יחידה	ללא מפרנסים	גיל
15%	2%	71%	13%	25
17%	2%	67%	14%	26
20%	3%	64%	14%	27
22%	3%	61%	14%	28
24%	3%	59%	13%	29
26%	4%	57%	14%	30
26%	4%	56%	14%	31
28%	5%	54%	14%	32
29%	5%	53%	14%	33
30%	5%	51%	14%	34
31%	6%	50%	13%	35
33%	6%	48%	13%	36
34%	6%	47%	13%	37
36%	6%	46%	12%	38
38%	6%	44%	12%	39
39%	6%	43%	12%	40

לוח נ-15
נחונים עבור חרשים 13

הכנסת בת-זוג	הכנסת בן-זוג	גיל
3,549	1,878	25
4,006	2,149	26
4,463	2,458	27
4,907	2,706	28
5,318	2,969	29
5,582	3,085	30
5,821	3,226	31
6,038	3,331	32
6,234	3,489	33
6,429	3,591	34
6,624	3,642	35
6,858	3,768	36
7,102	3,905	37
7,390	4,008	38
7,612	4,191	39
7,918	4,342	40

לוח נ-16
נחונים עבור חרשים 13

גיל 37	גיל 32	גיל 27	
43%	37%	33%	חינוך
14%	13%	12%	שירותים אחרים
9%	10%	12%	מכירה קמעונית וסיטונאות
9%	11%	12%	אחר
11%	11%	11%	שירותי בריאות ורווחה
4%	5%	6%	שירותים אחרים
3%	4%	5%	תעשייה
2%	3%	5%	מזון והסעדה
4%	4%	4%	שירותים מקצועיים
1%	1%	1%	היי־טק

לוח נ-17
נחונים עבור חרשים 14

גיל	עד 25	26-30	31-40	עדיין בישיבה
20	1,153	867	663	923
21	1,399	944	703	1,035
22	1,661	1,064	831	1,192
23	1,889	1,215	937	1,310
24	2,206	1,385	1,019	1,414
25	2,534	1,581	1,093	1,497
26	2,754	1,823	1,173	1,538
27	2,973	2,061	1,287	1,566
28	3,141	2,269	1,398	1,589
29	3,266	2,482	1,525	1,603
30	3,370	2,695	1,654	1,612
31	3,447	2,878	1,796	1,618
32	3,560	3,024	1,964	1,623
33	3,627	3,110	2,108	1,628
34	3,682	3,215	2,219	1,634
35	3,751	3,296	2,329	1,628
36	3,772	3,321	2,442	1,653

גיל	עד 25	26-30	31-40	עדיין בישיבה
37	3,805	3,386	2,574	1,670
38	3,892	3,482	2,674	1,705
39	3,926	3,463	2,793	1,731
40	4,008	3,595	2,908	1,773

לוח נ"ח
נחונים עבור חרשים 16

גיל	בישיבה
20	86%
21	83%
22	79%
23	76%
24	72%
25	69%
26	66%
27	63%
28	61%
29	59%
30	58%

בישיבה	גיל
56%	31
55%	32
53%	33
51%	34
50%	35
48%	36
47%	37
46%	38
45%	39
44%	40

לוח נ-19
נחונים עבור חרשים 17

ספרדים במוסד ליטאי	ספרדים	חסידים	ליטאים	גיל
84%	76%	87%	91%	20
81%	72%	83%	89%	21
79%	68%	78%	87%	22
75%	65%	73%	85%	23

ספרדים במוסד ליטאי	ספרדים	חסידים	ליטאים	גיל
72%	61%	68%	82%	24
70%	58%	64%	80%	25
67%	54%	60%	77%	26
66%	52%	57%	75%	27
64%	50%	54%	73%	28
63%	49%	52%	71%	29
62%	48%	51%	70%	30
60%	46%	49%	68%	31
60%	45%	47%	67%	32
58%	44%	45%	65%	33
57%	42%	43%	64%	34
56%	40%	40%	62%	35
55%	39%	39%	61%	36
54%	37%	38%	60%	37
53%	36%	36%	59%	38
53%	36%	35%	58%	39
52%	35%	34%	56%	40

רשימת המקורות

- גוטליב, דניאל, 2007. העוני וההתנהגות בשוק העבודה בחברה החרדית, מחקר מדינות 4, ירושלים: מכון ון ליר בירושלים.
- גורדון, גבריאל, 2022. מגמות דמוגרפיות והשתלבות בתעסוקה: מבט על העולם החרדי, דוח מחקר, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- היון, אליעזר, 2019. "טוב שיש פראק בארון": סטטוס, יוקרה וכבוד בחברת הלומדים החרדית" דברים 12: 159-179.
- זוסמן, נעם, ואברהם זופניק, 2021. "הורדת גיל הפטור משירות צבאי לגברים חרדים והשפעתה על היצע העבודה עבודתם ועל משתני תוצאה נוספים", סדרת מאמרים לדיון, חטיבת המחקר, בנק ישראל.
- זוסמן נעם, ואברהם זופניק, 2022. "מעברים של גברים חרדים במערכת החינוך ואחריה", המועצה הלאומית לכלכלה.
- חליחל, אחמד, 2017. "פריון של נשים יהודיות בישראל לפי מידת הדתיות שלהן", נייר עבודה 101, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- חקק, יוחאי, 2005. רוחניות מול גשמיות בישיבות הליטאיות, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.
- חקק, יוחאי, 2011. "בין בינוניות למצוינות: החשש וההכרח בדירוג ואומדן הישגים בעולם התורה החרדי", בתוך: יוחאי חקק, לאה קבן ומיכל קרומר-נבו (עורכים), הכל מדיד? מבטים ביקורתיים על דירוג וכימות, באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, עמ' 277-299.
- טרכטינגוט, יצחק, 2014. "יציאא לעבודה בקרב בני ישיבות חרדים. הסיבות, החששות ממנה והתפיסות כלפיה", כתב עת לחקר החברה החרדית 1: 43-65.
- כהן, בצלאל, 2005. מצוקה ותעסוקה בחברה החרדית, מבט מבפנים, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.

כהנר, לי, 2020. החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

לוונטל, עמית, גבריאל גורדון, וגלעד ומלאך, 2022. האם הקומץ משביע את הארי? ההתנהלות הכלכלית של משקי הבית החרדיים, מחקר מדיניות 179, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

מלאך, גלעד, 2014. על טהרת התואר, לימודים אקדמיים במגזר החרדי, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.

מלאך גלעד, ולי כהנר, 2022. שנתון החברה החרדית בישראל, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

פרידמן, מנחם, 1991. החברה החרדית: מקורות, מגמות ותהליכים, פרסום מס' 41, ירושלים: מכון ירושלים למחקרי מדיניות.

קסיר (קלינר), ניצה, ואסף צחור-שי, 2017. על תרבות ועוני בחברה החרדית: היבטים שונים של עוני בחברה החרדית, ירושלים: המכון החרדי למחקרי מדיניות.

קרלינסקי, אריאל, 2021. השכלה, תעסוקה והשתכרות של גברים חרדים במבט ארוך טווח: האם הפערים מצטמצמים?, נייר מדיניות מספר 70, ירושלים: פורום קהלת למדיניות.

רגב, איתן 2014. לגמור את החודש: הכנסות, הוצאות וחיסכון של משקי הבית בישראל", בתוך: דן בודוד (עורך), דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2014, ירושלים: מכון טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

רגב, איתן, 2017. דפוסי השתלבות החרדים בשוק העבודה: ניתוח פנים-חרדי והשוואה רב-מגזרית, ירושלים: מכון טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

רגב, איתן, וגבריאל גורדון, 2021. מגמות ההצטרפות והעזיבה במגזר החרדי, דוח מחקר, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שטייר, חיה, ועליזה לוין, 2013. מצוקות חומריות בישראל, סדרת ניירות
מדיניות, ירושלים: מכון טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

Schiffman, Daniel, and Yoel Finkelman, 2014. "The
Kollel Movement in the State of Israel: A Pedagogic and
Ideological Typology," *Israel Studies Review* 29 (1):
106-129

גבריאל גורדון הוא חוקר במרכז לממשל וכלכלה ובמרכז ג'ואן וארווין ג'ייקובס לחברה משותפת במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעל תואר שני בכלכלה ולימודי סביבה מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

מסת"ב:
978-965-519-428-9